

Application of the Critical Paradigm in Explaining the Rejection of the Poor From the Central City to the Peripheral Areas in Iran's Metropolises; Case Example: Mashhad Metropolis and Surrounding Areas

Abstract

Urban transformations in recent decades, particularly in developing countries, have intensified the displacement of economically disadvantaged populations from central urban areas to peripheral regions, a phenomenon increasingly recognized as a major challenge in urban planning. This displacement results from multiple, intertwined factors, including social, economic, cultural, and political forces that restrict access to essential resources and services for marginalized segments of society. The issue highlights the widening gap between affluent and impoverished residents, where rising costs, limited employment opportunities, and inadequate infrastructure in central urban spaces render living there unfeasible for lower-income populations. Consequently, they are often forced to relocate to the city periphery, which, although more affordable, is typically underserved in terms of essential services, quality infrastructure, and socioeconomic opportunities. Understanding this phenomenon requires a comprehensive analysis of the complex interactions among urban morphology, governance, and social dynamics. Urban morphology, which involves the spatial structure and form of cities, significantly affects how resources and opportunities are distributed. High demand for housing and rising land values often drive speculative practices, pushing prices beyond the reach of economically disadvantaged groups. Governance structures, on the other hand, play a critical role in shaping urban policies that frequently favor higher-income groups by promoting land-use patterns which prioritize commercial development and upscale housing. Social dynamics, including cultural and identity-based factors, further complicate displacement by fostering environments where such communities face a diminished sense of belonging and lack representation in decision-making processes. This study examines these issues in the context of Iranian metropolises, with a particular focus on Mashhad and its surrounding areas. To analyze this displacement, we employed a dual approach combining qualitative interviews and document reviews, grounded in a critical paradigm. We utilized critical discourse analysis to interpret the data, enabling a nuanced exploration of the narratives surrounding urban displacement and the factors driving it. Through an analysis of language and discourse in policy documents and interviews, we aimed to uncover the invisible forces and power dynamics that shape urban policies and exclude low-income groups from

Citation: Dadash Pour, Hashem; Vahid Bafandeh, Mandana (2024). Application of the critical paradigm in explaining the rejection of the poor from the central city to the peripheral areas in Iran's metropolises; Case example: Mashhad metropolis and surrounding areas, *Journal of Fine Arts: Architecture and Urban Planning*, 29(1), 25-44. (in Persian)

Received: 23 Nov 2023

Received in revised form: 9 Feb 2024

Accepted: 16 Mar 2024

Hashem Dadash Pour^{*1} (Corresponding Author)

Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, University of Tarbiat Modares, Tehran, Iran.

E-mail: h-dadashpour@modares.ac.ir

Mandana Vahid Bafandeh²

PhD Candidate of Urban Design, Department of Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: mana.vahidbafandeh@modares.ac.ir

DOI: <https://doi.org/10.22059/jfaup.2024.377692.672980>

central urban areas. Structural and social factors jointly fuel the displacement of economically marginalized groups. Limited job opportunities, high housing prices, and soaring living costs contribute significantly to this issue. Speculative practices and rent-seeking behavior further exacerbate the affordability crisis. Power imbalances and top-down decision-making processes often prevent disadvantaged groups from influencing the policies that directly affect their lives. The "right to the city" becomes a critical issue as marginalized groups are frequently denied equitable access to urban resources and opportunities. Identity-based and cultural differences contribute to exclusion, with individuals from diverse backgrounds often-experiencing subtle forms of exclusion, fostering a sense of alienation in the central urban landscape. This marginalization exacerbates social inequality and gradually undermines the cohesion and resilience of urban communities.

Keywords

Urban Poverty, Exclusion of the Poor, Central City, Critical Discourse Analysis

طرد فقرا از شهر مرکزی به نواحی پیرامونی در کلان شهرهای ایران؛ مطالعه موردی: کلان شهر مشهد و نواحی پیرامونی

چکیده

تحولات شهری در دهه‌های اخیر به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، پدیده‌ای به نام «طرد فقرا از شهر مرکزی به نواحی پیرامونی» را به وجود آورده است. این پدیده که به‌عنوان یکی از چالش‌های اساسی شهرسازی مطرح شده، ناشی از وجود بخش‌هایی از جامعه است که به دلیل شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی، ناتوان در دسترسی به منابع و

خدمات اساسی شهری هستند. درک این پدیده نیازمند بررسی دقیقی از تعامل پیچیده بین مورفولوژی شهری، ساختارهای حکومتی و دینامیک‌های اجتماعی است. در همین راستا هدف این پژوهش تبیین انتقادی طرد فقرا از شهر مرکزی به نواحی پیرامونی در کلان شهرهای ایران مشخصاً بر روی نمونه موردی کلان شهر مشهد و نواحی پیرامونی آن است. در این باره، تحلیل اطلاعات با دورویکرد مصاحبه و بررسی اسناد، با بهره‌گیری از پارادایم انتقادی و روش تحلیل گفتمان انتقادی، انجام گرفته است. نتایج پژوهش نشان‌دهنده آن است که فرصت‌های شغلی محدود، سوداگرایی زمین، نیروهای نامرئی، قیمت مسکن و هزینه‌های زندگی، قدرت، احساس عدم تعلق، حق به شهر، هویت، تفاوت فرهنگی، تصمیمات بالا به پایین، عدالت اجتماعی، اقتصاد رانتی، سیاست‌ها و تصمیم‌ها، توسعه نامتوازن، حمایت غیر رسمی حداقلی و عدم خدمات رسانی مطلوب از محورهای اصلی در این حوزه تلقی می‌شود.

واژه‌های کلیدی

فقر شهری، طرد فقرا، تحلیل گفتمان انتقادی، کلان شهر مشهد

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۹/۰۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۱/۲۰

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۱۲/۲۶

هاشم داداش‌پور^۱ (نویسنده مسئول): استاد گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. E-mail: h-dadashpoor@modares.ac.ir
مانا وحیدبافنده^۲: دانشجوی دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. E-mail: mana.vahidbafandeh@modares.ac.ir

E-mail: mana.vahidbafandeh@modares.ac.ir

<http://doi.org/https://doi.org/10.22059/jfaup.2024.377692.672980>

استناد: داداش‌پور، هاشم؛ وحیدبافنده، مانا (۱۴۰۳)، طرد فقرا از شهر مرکزی به نواحی پیرامونی در کلان شهرهای ایران (مطالعه موردی: کلان شهر مشهد و نواحی پیرامونی)، نشریه هنرهای زیبا: معماری و شهرسازی، ۲۹(۱)، ۲۵-۴۴.

مقدمه

شهرنشینی یکی از کلان‌روندهای جمعیتی است که در دهه‌های آینده بر سیاست و عملکرد توسعه تأثیر می‌گذارد. در سال ۲۰۲۱، ۵۷ درصد از جمعیت جهان در مناطق شهری زندگی می‌کردند (World Bank, 2022) و هم‌چنین تا سال ۲۰۵۰ بیش از دو سوم جمعیت جهان (۶۶ درصد) شهرنشین خواهند بود (United Nations, 2018; Janz, 2023). فقر شهری یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های توسعه جمعیت شهرنشین در جهان است (Niu et al, 2020).

به‌عنوان اولین هدف توسعه پایدار، «عدم فقر» به یکی از مهم‌ترین اهداف در سراسر جهان تبدیل شده است (Nilsson et al., 2016; Yuan, 2023).

با این حال، دانش ما از فقر هنوز بسیار محدود است و بیشتر درک فعلی ما از فقر هنوز از کشورهای توسعه یافته غربی است (McKay, 2013). فقر شهری به شرایط سطح پایین زندگی از نظر درآمد، مسکن، امکانات عمومی، آموزش و فعالیت‌های اجتماعی اطلاق می‌شود و یکی از موضوعات مهم در تسهیل سازمان‌دهی و تصمیم‌گیری شهر محسوب می‌شود (Klasen, 2000; Noble, Barnes, Wright, & Roberts, 2010; Meng, 2020). از آغاز در دهه ۱۹۸۰، مفهوم گسترده فقر نه تنها بعد اقتصادی، بلکه جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی، روانی و سایر جنبه‌ها را نیز در بر می‌گرفت (Bourguignon & Chakravarty, 2003; Langlois, 1987; Townsend, 2001; Kitchen, & Kitchen, 2001). یکی از پیامدهای مهم این نابرابری‌ها، طرد فقرا از مراکز شهری به مناطق پیرامونی است که می‌تواند به وسیله تغییرات در بازار مسکن، سیاست‌های شهرسازی و رشد ناپایدار شهری رخ دهد (Harvey, 2008; Soja, 2010; Smith, 1996; Mar-cuse, 1997; Press, 1991; Sassen, 1991; Wilson, 1987; Denton, 1993; Sampson et al., 2012).

فرآیند زیاد شدن تعداد فقرا در مناطق شهری و گسترش آن به نواحی حومه، به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین مسائل توسعه جهانی در حال حاضر مورد توجه قرار دارد (Sachs, 2005; Glaeser, 1999; Chakravorty, 2019). باید توجه داشت که پدیده طرد شهری، به‌ویژه جابجایی سیستماتیک فقرا از شهر مرکزی به مناطق پیرامونی، چالش‌های مهمی را در عدالت فضایی در شهرها معاصر ایجاد می‌کند (Marcuse, 1997; Harvey, 2012). هم‌چنین این پدیده منجر به افزایش فشارهای اقتصادی و اجتماعی بر روی نواحی پیرامونی می‌شود و در نهایت باعث ایجاد نابرابری‌های اجتماعی و فضایی در سطح شهر می‌گردد (Marcuse, 1997; Logan, 2007). فقر و نابرابری امروزه به دلیل تأثیرات قوی سرمایه‌گذاری جهانی و رشد شهرنشینی در کشورهای هم‌چون ایران، به وسیله جریان‌های سرمایه‌گذاری بین‌المللی و گسترش فضای زیست شهری، به وجود آمده است (داداش‌پور و شجاعی، ۱۴۰۱؛ حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۶؛ روستایی و همکاران، ۱۳۹۳؛ فکوهی و همکاران، ۱۴۰۰). بر پایه نظریه ژئوگرافی شهری، طرد فقرا از مناطق مرکزی به نواحی حومه نه تنها به‌عنوان یک فرآیند اقتصادی، بلکه به‌عنوان یک روند جامع اجتماعی-فضایی، که تأثیرات گسترده‌ای روی ساختار شهری و نگرش‌های جامعه دارد، مطرح می‌شود (Soja, 2010; Harvey, 2008). بر همین اساس، طرد فقرا از مراکز شهری به مناطق و حوزه‌های پیرامونی

نه تنها به‌عنوان یک پیامد اقتصادی و اجتماعی بسیار مهم، بلکه به‌عنوان نتیجه‌ای از فرآیندهای تحولاتی در نظام فضایی، مدیریتی و برنامه‌ریزی شهری نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد (Smith, 1996; Marcuse, 1997; Harvey, 2008; Sassen, 1991; Logan, 2007).

در زمینه تلاقی بین فقر و طردشدگی و تحقیق در ارتباط با آن، به دلیل تنوع فراوان ماهیت این دو پدیده، سبب فراهم‌آمدن شرایطی برای ارائه‌ی بحث و بررسی با استفاده از روش‌های متنوع شده است. با این وجود، بیشتر تحقیقات در این حوزه به رویکردهای کمی متمرکز شده‌اند. بر همین اساس بررسی بیشتر از هشت مرور نظام‌مند در حوزه فقر و انواع حاشیه‌نشینی نشان‌دهنده آن است که به‌طور میانگین بیشتر از ۸۳ درصد از این مطالعات با روش کمی انجام شده است، که از این مطالعات می‌توان به بررسی سیستماتیک اندازه‌گیری فقر در کشورهای در حال توسعه توسط اسمیت، جی و همکاران در سال ۲۰۱۵، حاشیه‌نشینی و پوشش خدمات بهداشتی در میان جمعیت‌های بومی، روستایی و شهری: مروری سیستماتیک در مورد نابرابری‌ها در استفاده از خدمات مراقبت‌های بهداشتی توسط لی و همکاران در سال ۲۰۲۰، بررسی سیستماتیک مطالعات فقر در آفریقا: مسائل روش‌شناختی و پیامدهای سیاست توسط آدامز، جی و همکاران (۲۰۱۷)، درک حاشیه‌نشینی شهری: بررسی سیستماتیک و چارچوب مفهومی توسط پاتل، اس و همکاران (۲۰۱۸) و ... اشاره کرد (Smith et al., 2015; Li et al., 2020; Adams et al., 2019; Patel et al., 2018; Hasan et al., 2017). با تحلیل دقیق از پایان‌نامه‌ها، رساله‌ها و مقالات داخلی و خارجی، آشکار شده است که تعداد بسیار محدودی از مطالعات در حوزه طرد فقرا از مراکز شهری به مناطق پیرامونی انجام شده است، که این موضوع به نوعی به اهمیت ویژه این حوزه اشاره می‌کند، به‌طوری که گارسیا (۲۰۱۹) در پیشنهادات آتی رساله دکتری خود در حوزه فقر با عنوان «شهرنشینی و تأثیر آن بر فقر و حاشیه‌نشینی: مطالعه طولی الگوهای رشد شهری در آمریکای لاتین» اشاره دارد که این حوزه یک خلأ مطالعاتی است (Garcia, 2023). با توجه به افزایش مداوم فقر در شهرها (Smith et al, 1996; O'Connor, 2000; Denton, 1993; Wacquant, 2008; Sampson, 2012; Harvey, 2012; Sassen, 1991; Wilson, 1996; Davis, 2006; Gordon et al., 2012) و تأکید افراد مؤثر در باب اهمیت تبعات طردشدگی فقرا به مراکز پیرامون (Slater, 2008; Marcus, 1997; Gordon et al., 2012) مطالعه در این زمینه و ارتباط آن با طردشدگی فقرا امری بسیار حیاتی است.

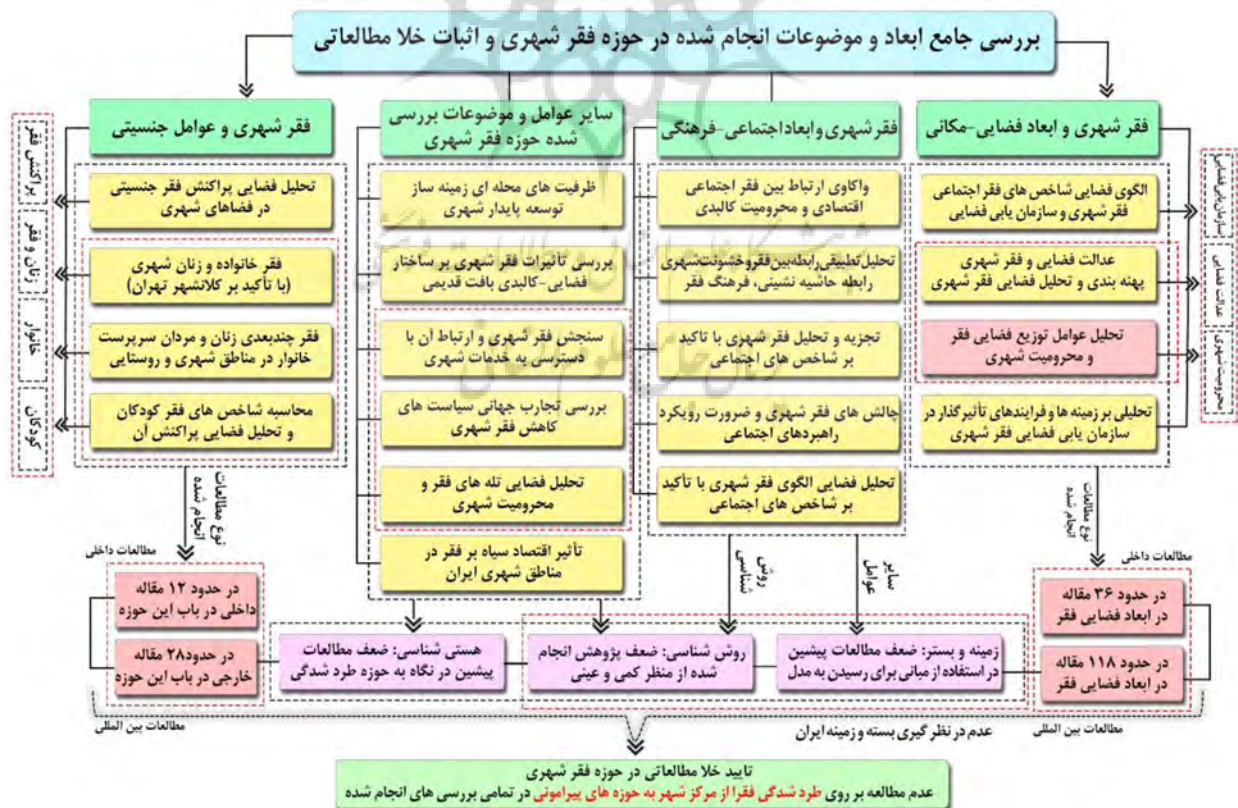
باید توجه داشت که کلان‌شهرها در این حوزه نیز ردپایی عمیقی از خود به جای گذاشته‌اند (داداش‌پور و شجاعی، ۱۴۰۱). در حال حاضر، در کلان‌شهرها، پدیده‌ی طردشدگی فقرا از مناطق مرکزی به مناطق پیرامونی نیز به‌عنوان یک چالش جدی در معماری شهری مطرح است (Hernández, 2020; Patel, 2018; Sheikh et al., 2019; Tran, 2017; Wang, 2020; Zaman, 2019; Abbas et al., 2019; Chen, 2018). این پدیده معمولاً به عواملی مانند افزایش هزینه‌های مسکن، توسعه‌ی شهری نامتوازن، و از بین رفتن امکانات و خدمات اجتماعی در مناطق مرکزی برمی‌گردد (Gupta, 2019). در نتیجه، فقرا و افراد با کم‌ترین درآمد مجبور به مهاجرت به مناطق پیرامونی می‌شوند، که این مهاجرت

بنظر می‌رسد عمدتاً مطالعات مکانیکی و به دور از زندگی اجتماعی مردم کوچه بازار باشد (رضایی و همکاران، ۱۳۹۳).

با توجه به گسترش چشمگیر رشد شهری کلان شهر مشهد در سال‌های اخیر پژوهش‌های بی‌شماری به بررسی فقر شهری (مانند: سلیمانی مقدم و همکاران، ۱۴۰۰؛ فرهادی خواه و همکاران، ۱۳۹۸؛ رشیدی و میدانی، ۱۳۹۴؛ سلطانی و همکاران، ۱۴۰۰؛ رضایی، ۱۴۰۱؛ خاچکی و همکاران، ۱۴۰۱؛ ثانی و همکاران، ۱۳۸۷) به صورت جداگانه در این شهر پرداخته‌اند. شهر مشهد، در جایگاه دومین شهر پر جمعیت ایران، به علت پذیرش گسترده مهاجران شهری و روستایی از داخل و خارج کشور، در چند دهه اخیر بسیار رشد کرده است، این امر موجب کمبود خدمات و زوال شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی در این شهر شده است (خاچکی و همکاران، ۱۴۰۰؛ حاتمی نژاد و همکاران، ۱۴۰۰). هم‌زمان با رشد سریع در این شهر، فقر شهری نیز خود را در قالب پهنه‌های فقیرنشین در داخل و بیشتر در حومه‌های شرقی و جنوبی مشهد به طور آشکار قابل مشاهده است. توزیع فقر در شهر مشهد در یک رابطه پویا که حاصل سه چرخه اقتصادی سیاسی حاکم، بی‌عدالتی فضایی و ثروت است، به گونه‌ای است که با حرکت از مرکز شهر مشهد به سمت حومه‌های جنوبی و شرقی، کیفیت و کمیت شاخص‌های توسعه و رفاه به تدریج کاهش می‌یابد و سطح فقر افزایش می‌یابد. نمود فضایی فقر شهری در بین محله‌های شهری مشهد نشان‌دهنده تعادل نداشتن فضایی چشمگیر است (ظفری و همکاران، ۱۳۹۶). در شهر مشهد،

می‌تواند به افزایش عدم تعادل اجتماعی و اقتصادی در شهرها منجر شود (Lees et al., 2008; Lees, 1996; Lees, 2010; Lees, 2006; Lees, 2003). مسئله حائز اهمیت این است که در بیشتر مطالعات داخلی در حوزه فقر شهری با تأکید بر حوزه عدالت فضایی، مسائل اجتماعی و اقتصادی (مانند: ایران خواه و مومنی، ۱۳۹۶؛ نیک‌پور و حسنعلی‌زاده، ۱۳۹۷؛ داداش‌پور و شجاعی، ۱۴۰۱؛ پیوسته‌گر و همکاران، ۱۴۰۱؛ رفیعیان و زاهد، ۱۴۰۰؛ رضایی و همکاران، ۱۳۹۳؛ کاظمی و همکاران، ۱۴۰۱؛ سرگزی و همکاران، ۱۴۰۰؛ گودرزی و مرادی، ۱۴۰۱؛ حاتمی نژاد و دیگران، ۱۳۹۳؛ زبردست و رضایی، ۱۳۹۵؛ نیک‌پور و همکاران، ۱۳۹۸؛ رضایی و همکاران، ۱۴۰۲؛ نورایی و شفیع و شفیع، ۱۳۹۹؛ سلیمانی مقدم و همکاران، ۱۴۰۰؛ رضایی و همکاران، ۱۳۹۹؛ محمدپور و همکاران، ۱۳۹۱) انجام شده است و جایگاه موضوع طردشدگی در این حوزه به طور کامل مغفول مانده است. هم‌چنین تعداد کمی از مطالعات به صورت کیفی و با توجه به ماهیت موضوع فقر به صورت کشف عمیق از دیدگاه انتقادی صورت گرفته است و معمولاً این نوع تحقیقات در راستای یک دیدگاه علمی عینیت‌گرایانه مورد بررسی قرار گرفته است. در همین راستا باید بیان داشت، بر اساس فراتحلیلی که توسط محمدی و همکاران (۱۳۹۱)، در حوزه فقر انجام شده است تصویر (۱)، نشان‌دهنده آن است که که بخش عمده‌ای از مطالعات فقر در ایران، مطالعات اقتصادی بوده است که غالباً از دورویکرد کلی استفاده کرده‌اند: یکی رویکردهای بررسی کننده عوامل فقر و دیگری رویکردهای مربوط به اندازه‌گیری فقر که

تصویر ۱. دیدگاه کلی به خلأهای مطالعاتی و بیان کاستی‌های مطالعات پیشین در حوزه فقر شهری بر مبنای بررسی جامع مطالعات شهری. مأخذ: (برگرفته از: عباسی و همکاران، ۱۳۹۹؛ امان‌پور و همکاران، ۱۳۹۹؛ داداش‌پور و همکاران، ۱۴۰۱؛ روستایی و همکاران، ۱۳۹۷؛ موسوی و همکاران، ۱۳۹۶؛ محمودی، ۱۳۹۲؛ سلیمانی مقدم و همکاران، ۱۴۰۰؛ رضایی و همکاران، ۱۴۰۲؛ نیک‌پور و همکاران، ۱۳۹۹)

و فرآیندهای اجتماعی می‌پردازد. این رویکرد با هدف کمک به افراد برای شناسایی و تغییر شرایط ناعادلانه و ایجاد فضای بهتر برای زندگی، مورد استفاده قرار می‌گیرد. در پارادایم انتقادی، ایده اصلی این است که دیدگاه‌ها و تفسیرها از واقعیت‌ها معمولاً با نگاهی از بالا و از جهت قدرت‌های قدرت‌مند در جامعه شکل گرفته و تحت تأثیر قدرت‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی قرار دارند. بنابراین، پارادایم انتقادی بر روی بررسی روابط قدرت و تبعیض‌های اجتماعی تمرکز دارد و سعی دارد که نگاهی انتقادی به ساختارها و فرآیندهای اجتماعی داشته باشد تا از طریق آن‌ها به دنبال تغییر و بهبود اجتماعی بگردد (Schecter, 2009; Wink, 2019; Lewis, 2018; Bronner, 2018; Tyson, 2006; 2015). تحلیل انتقادی به عنوان یک رویکرد پژوهشی، سعی در نقد و تحلیل انواع قدرت، نظام‌ها، و ساختارهای اجتماعی دارد؛ و آن هدف روشن کردن نقاط ضعف، تبیین نقاط قوت و تشخیص موانع برای دستیابی به تغییرات اجتماعی پویا و منصفانه است (Lavery, 2015; Walton, 2008; El-der, 2005). هدف پژوهش انتقادی، تغییر جهان، آشکار کردن افسانه‌ها، نشان دادن حقایق پنهان و کمک به افراد در مسیر متحول کردن آنان است (شجاعی و داداش پور، ۱۴۰۱). چهار بعد روش‌شناسی تحقیق انتقادی توسط کچمانوویچ برای شناسایی گزینه‌های روش‌شناختی در رابطه با مفهوم‌سازی و انجام تحقیقات پژوهشی انتقادی پیشنهاد شده است، چارچوب نشان داده شده در تصویر (۳) نشان می‌دهد که چگونه چهار بعد بر اساس شش اصل استوار شده‌اند (Kecmanovic, 2011).

تصویر ۳. چارچوبی برای روش تحقیق انتقادی بیان شده توسط کچمانوویچ (۲۰۱۱).

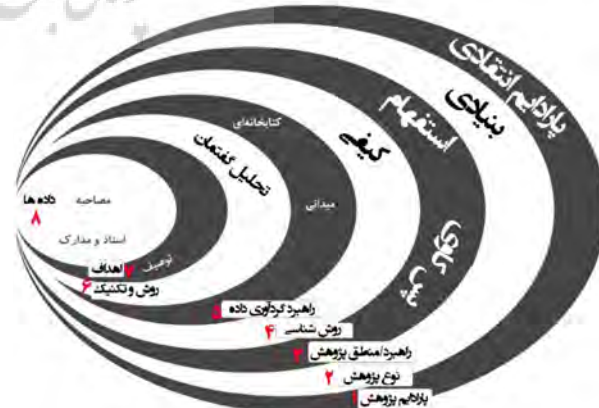
همان‌گونه که ذکر شد، تحقیق حاضر با تمرکز بر پارادایم انتقادی و استفاده از روش پس‌کاوی و استفهام انجام شده است. زمینه این تحقیق کلان‌شهر مشهد و حوزه پیرامونی آن است. در جهت انتخاب حوزه‌های پیرامونی به صورت متمرکز در این مطالعه، بررسی عمیقی بر روی سیر و روند مهاجرت از شهر مشهد در طی سالیان گذشته به حوزه‌های پیرامونی صورت گرفته است که در مراحل بعدی به طور جامع توضیح داده شده است (تصویر ۴).

نوع داده مورد استفاده در این پژوهش بر دو نوع اصلی داده‌های دست اول و دست دوم هستند. داده‌های دست اول توسط خود پژوهشگر جمع‌آوری و ارزیابی می‌شود، درحالی‌که داده‌های دست دوم توسط سایر پژوهشگران جمع‌آوری و ارزیابی شده است و به عنوان مواد اولیه مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این تحقیق شکل و گونه داده‌ها کیفی و

مانند بسیاری از شهرهای دیگر، نابرابری‌های فضایی و اجتماعی به وضوح دیده می‌شوند. این نابرابری‌ها باعث شده که فقرا و کسانی که در شرایط اقتصادی ضعیف قرار دارند، به سمت حومه‌ها و مناطق پیرامونی از شهر مهاجرت کنند. عوامل مختلفی از جمله بی‌کفایتی در امکانات و خدمات عمومی، بالا رفتن قیمت مسکن در مناطق مرکزی، کمبود فرصت‌های شغلی مناسب و افزایش هزینه زندگی، از جمله دلایلی است که باعث می‌شود فقرا به سمت مناطق دورافتاده و کم‌تر توسعه‌یافته‌تر مهاجرت کنند. دیدگاه‌ها و گفتارهای موجود در خصوص این فضاها بیشتر در حوزه توزیع خدمات و تحلیل فضایی-مکانی آن‌ها بوده است و عملاً نتوانسته است مسأله طردشدگی افراد فقیر به حوزه‌های پیرامونی را تبیین و تحلیل کند. لایه‌هایی که ممکن است با نفوذ و قدرت پیوند خورده باشد و از زوایای نگاه انتقادی بتوان آن را تبیین نمود. منظور از تبیین نگرش انتقادی و مسأله‌محور است که در نتیجه نفوذ به لایه‌های زیرین واقعیت امکان‌پذیر است تا بتواند لایه‌های زیرین پدیده‌ها را شکافته و سازکارها و مکانیسم‌های موجود آورنده این مهم را شناسایی و تبیین نماید. این نگرش دوری از سطحی‌نگری و ساده کردن پدیده‌های شهری و فروکاستن آن‌ها به پدیده‌های طبیعی و غفلت‌نکردن از لایه‌های تودرتو و پنهانی آن‌هاست (داداش‌پور و الوندی، ۱۳۹۶). در این تحقیق با توجه به دیدگاه انتقادی و در سایه پارادایم انتقادی سعی در بررسی و تحلیل (تبیین) طرد فقرا از شهر مرکزی به نواحی پیرامون کلان‌شهر مشهد شده است. هم‌چنین بررسی علل شکل‌گیری این موضوع، مکانیسم و سازکارهای ایجادکننده آن نیز از سایر اهداف مهم تلقی می‌شود.

روش پژوهش

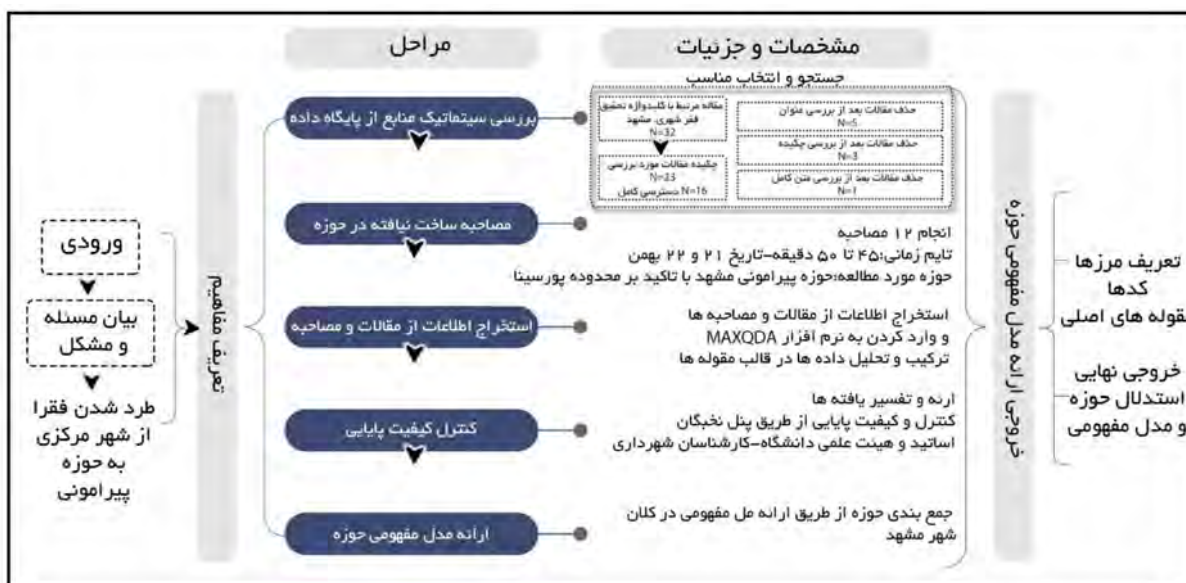
بر اساس پژوهش ساندرز، جهت‌گیری (نوع) پژوهش بنیادی، رویکرد پژوهش استفهامی و استراتژی پژوهش کیفی در نظر گرفته شده است (تصویر ۲). هدف این پژوهش، دستیابی به توصیف و درک عمیق‌تری از پدیده مورد نظر است؛ افق پژوهش از نظر زمانی طولی بوده و شیوه گردآوری داده‌ها به صورت بررسی اسناد/مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه صورت گرفته است، که هدف اصلی آن تدوین مدل نظری می‌باشد. هم‌چنین با توجه به هدف و ماهیت پژوهش پارادایم پژوهش حاضر انتقادی است.

تصویر ۲. دیدگاه کلی به لایه‌های پژوهش حوزه مورد مطالعه بر اساس پژوهش ساندرز.

پارادایم انتقادی به عنوان یک رویکرد تحقیقی فراتر از سطح ظاهری مسائل می‌پردازد و به بررسی ساختارهای حقیقی و پنهان در جوامع

تصویر ۴. فرآیند پژوهش برای مرحله مفهوم سازی.

مشهد حضور داشتند.

در گام اول سؤال اصلی حوزه تدوین شده است، در مرحله دوم به بررسی نظام مند متون مبتنی بر تحلیل اسنادی انجام گرفته است. کلیدواژه‌های اصلی و منخب پژوهش (فقر شهری، مشهد) و برای معناداری بیشتر (حوزه پیرامونی، حاشیه‌نشینی) به عنوان عبارت‌های فرعی در پایگاه‌های داده فارسی و انگلیسی جستجو شد. لازم به ذکر است در تمامی مراحل تحلیل گفتمان توجه به استاد فقر شهری مشهد مبتنی بر دلایل طردشدگی به حوزه‌های پیرامونی بوده است. فیلتر اصلی در جستجوی مقالات در نظر گرفتن حوزه تحقیقاتی (مطالعات شهری)، ارتباط مستقیم مقالات با حوزه طردشدگی یا مهاجرت به سایر نقاط شهری و در نظر گرفتن بازه زمانی (۱۳۹۰-۱۴۰۲) بود. در گام بعدی، پس از تمامی غربالگری‌های دقیق انجام شده در تصویر ۵ تعداد ۱۶ مقاله با توجه به هدف مطالعه جهت کدگذاری انتخاب شدند.

پیشینه پژوهش

فقر، مفهومی عمیق، چندبُعدی و دارای ساختار پیچیده و در عین حال در رشته‌های گوناگون از قبیل جامعه‌شناسی، روانشناسی، جغرافیا برنامه‌ریزی شهری و... مورد بررسی قرار گرفته است (Amartya, 1981; Sachs & Jeffrey, 2005; Ravallion, 1992; Mollie, 1995; Deaton, 1997; Banerjee et al., 2012; Krugman, 2004; Bourguignon et al., 2004; World Bank, 1990). فقر به طور عمومی به عدم دسترسی به منابع و فرصت‌های اساسی برای تأمین نیازهای اساسی زندگی، مانند غذا، مسکن، آموزش، بهداشت و دسترسی به امکانات اجتماعی و اقتصادی دیگر اشاره دارد (Sen, 1999; Ravallion, 1992; Sachs, 2005; World Bank, 1990; Deaton, 1997; Banerjee, 2012; Anand, 2004). به عقیده امارتیا سن نیز، فقر عدم دسترسی به آزادهای اساسی هم چون نیازهای اولیه افراد و آزادهای مدنی و اجتماعی تعریف می‌شود (Sen, 2023). این موضوع به صورت‌های مختلف تعریف شده است و مفهوم آن طی زمان و در اثر تحولات اقتصادی تغییر یافته است

به صورت کلمات و روایت هستند. با توجه به محیط‌های اجتماعی، طبیعی و مصنوعی منبع داده‌ها، انتخاب و مجموعه‌بندی آن‌ها در محیط‌های اجتماعی و طبیعی از طریق نمونه‌برداری انجام می‌شود، در حالی که در صنوعات اجتماعی، تمامی گزارش‌ها، اسناد و اخبار مربوط به دهه ۱۳۹۰ و هم‌چنین سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ مورد بررسی قرار می‌گیرد (۱۳۹۰-۱۴۰۲). جمعیت مورد مطالعه در این پژوهش شامل تمام شهروندان مقیم در حوزه پیرامونی شهر مشهد است و نمونه‌گیری افراد با رعایت بازه سنی محدود (بالای ۲۰ سال) و شرایط معینی صورت گرفته است تا داده‌های قابل اعتماد به دست آمده باشد. با توجه به رویکرد انتقادی پژوهش، روش نمونه‌گیری به طور کاملاً هدفمند انجام شده است و رویه‌های جمع‌آوری داده از جمله مصاحبه ساخت نیافته، مشاهده مستقیم و تحلیل اسناد مورد استفاده قرار گرفته است. هم‌چنین لازم به ذکر است برای انجام مصاحبه در تاریخ ۲۱ و ۲۲ بهمن در دو مرحله به حوزه‌های پیرامونی شهر مشهد مراجعه شد که در مجموع با ۲۱ نفر مصاحبه ساخت نیافته صورت گرفت که طول مدت هر مصاحبه به طور میانگین برابر با ۴۵ تا ۵۰ دقیقه بوده است. محدوده‌های مورد هدف برای مصاحبه نیز شامل محدوده پورسینا (حوزه شرقی مشهد) و نواحی اطراف آن بوده است. پس از پایان هر مصاحبه، تمامی روایت‌های بیان شده توسط مصاحبه‌شوندگان با دقت روی کاغذ نوشته می‌شد و کدگذاری اولیه داده‌ها برای استخراج مفاهیم اولیه انجام می‌شد. شرکت‌کنندگان برای زمان و تلاش خود در تکمیل مصاحبه، که اغلب در مدت زمان قابل توجهی ادامه داشت، پاداش دریافت کردند. در طول مصاحبه، علاوه بر مصاحبه‌کننده، یادداشت بردار دوم نیز حضور داشت که صرفاً مکالمه را رونویسی می‌کرد. متن نهایی با ادغام یادداشت‌ها ایجاد شد. شایان ذکر است که اجازه ضبط صدا نیز در حین مصاحبه وجود نداشت. روایی یافته‌های تحقیق (مصاحبه) توسط مصاحبه‌شوندگان و سپس از طریق گفت‌وگو با صاحب‌نظران حوزه فقر شهری (اعضای هیأت علمی دانشگاه و کارشناسان شهرداری) تأیید شد. لازم به ذکر است برای انجام مصاحبه علاوه بر نگارنده متن، چند مصاحبه‌گر دیگر نیز در محدوده پیرامونی

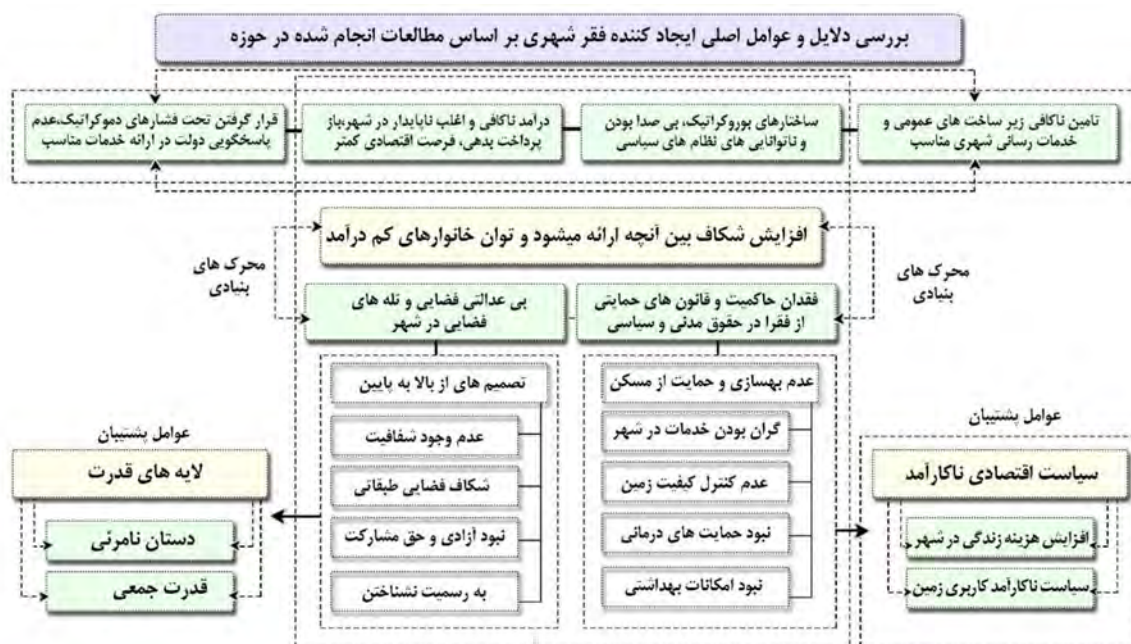
در وندالیسم اجتماعی دانسته است. مطالعات فقر شهری به گذشته‌ای نزدیک برمی‌گردند، اما رویکرد مدرن و علمی نسبت به این موضوع بسیار جدید است (Rieger & Wagner, 2001; Movahhed et al., 2016). ادبیات فقر شهری، به‌ویژه پویایی شهری، تقریباً بر اساس مطالعه اولیه و نوآورانه سال ۲۰۰۰ است که فقر را بر اساس داده‌ها و اطلاعات خانوارها به دو دسته فقر مزمن و پویا دسته‌بندی کرد که تحت عنوان فقر پویا در شهر از آن نامبرده می‌شود (Ravallion & Jalan, 2000; Chen, 2022; Frias, 2017; Stern et al., 2015; Janos, 2018).

به‌طور کلی مطالعات انجام‌شده در این زمینه را می‌توان به چهار دیدگاه تقسیم کرد، دیدگاه رویکرد محافظه‌کارانه که فقر شهری را از منظر آسیب‌شناختی مطالعه کردند (Madhavan, 2012; Schensul, 2017; Farah, 2012; Bhutta et al., 2020). رویکرد دوم را نیز می‌توان تحت عنوان «رویکرد بستری/ساختاری» دسته‌بندی نمود که با تأکید بر اهمیت نهادی، تأثیر بازار و قدرت سیاسی را بیان می‌کند (Weber, 2012; Mitlin, 2010; Satterthwaite 2012; Parnell & Pieterse, 2010). دیدگاه سوم نیز مبتنی بر رویکرد عاملیت و مقاومت است (Mitchell, 2003; Brenner & Marcuse, 2012; Shatkin, 2015; Sawyer, 2020). دیدگاه چهارم که در حوزه مطالعات فقر شهری تحت عنوان رویکرد کنش و صدا دسته‌بندی می‌شود که یکی از جامع‌ترین دیدگاه‌ها در این حوزه است و تأکید می‌کند، افرادی که در فقر هستند کارشناسان واقعی این حوزه و زندگی روزمره هستند (کارونی و شارع‌پور، ۱۳۹۹). این پژوهش در دیدگاه چهارم قرار دارد، در این رویکرد، باید با اولویت‌بندی از پایین به بالا و توجه به شرایط و وضعیت واقعی شهر، به جای تمرکز بر باید‌ها و نبایدها، به تغییر وضعیت موجود و ارتقاء استانداردهای فنی و معیشتی پرداخت. این به معنای تغییر بین نحوه فعلی عملکرد شهر و شرایط مطلوبی که باید به آن دست یافت. بهتر است به جای اینکه از بالا به پایین به برنامه‌ریزی بپردازیم، به روندها و مکانیسم‌های در حال اجرا در ابعاد مختلف شهر توجه کنیم. این به معنای پیگیری وضعیت شهر و نیز ارتباط با ساکنان آن و درک صداهای متنوع و اختلافات آن‌هاست. به علاوه، ارزیابی سیاست‌های توسعه‌ای که برای بهبود شرایط و کاهش فقر شهری در شهرها به کار می‌روند، ضروری است و نباید از آن چشم‌پوشی شود (رستمی و داداش‌پور، ۱۳۹۷؛ گلزار و محمدی، ۱۳۹۵؛ داداش‌پور و شجاعی، ۱۴۰۱؛ فرحانی و مصلحی، ۱۳۹۵؛ مطهری، ۱۳۹۶). این نشان می‌دهد که مفهوم فقر شهری در شهرها از چندین جنبه قابل ارزیابی است و برای درک آن، نیاز به دیدگاه سیستمی و پیچیده به شهر و جلوگیری از ساده‌سازی و سطح‌بندی پدیده‌های شهری است (تصویر ۵).

به‌عنوان یک پدیده پیچیده، فقر شهری می‌تواند ناشی از تعامل چندین عامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی باشد که از جمله آن‌ها می‌توان به بیکاری، کمبود فرصت‌های اشتغالی، نابرابری در توزیع درآمد، کاهش سطح تحصیلات و دسترسی محدود به خدمات بهداشتی و آموزشی اشاره کرد (Wilson, 1987; Brady, 2000; Stern, 2015; Mer- ton, 2009; Friderick, 2018). بدلیل ارتباط نزدیک میان فقر شهری و ساختارهای اجتماعی، مطالعه و بررسی این پدیده از اهمیت بالایی برخوردار است (جدول ۱). فقر شهری نه تنها به مشکلات افراد متأثر از آن اشاره دارد، بلکه نشان‌دهنده عدالت فضایی، اقتصادی، و سیاسی در یک

و اتفاق نظری خاصی درباره آن نیست (خراسانی و همکاران، ۱۳۹۹). میان تعاریف بسیار متنوع و متفاوت از فقر با دو گرایش مهم و اساسی روبه‌رو هستیم، از یک دیدگاه فقر صرفاً بر پایه میزان درآمد تعریف می‌شود (Amartya, 1981; Banerjee, 2011; Sachs, 2005; Ravallion, 2004; Deaton, 1997; Anand et al., 1992). اما از دیدگاه دیگری فقر بر حسب معیارهای مختلف که عموماً با پیامدها و آثار مختلف است، تعریف می‌شود (Alkire, 2011; Hulme et al., 1996). فقر می‌تواند در حوزه‌های فقر مالی، آموزشی، سلامتی، اجتماعی، ساختاری، شهری و فقر فرصتی، نمود عینی پیدا کند (Duflo & Banerjee, 2019).

فقر شهری بیش از یک قرن است که موضوعی مورد توجه جامعه‌شناسان، اقتصاددانان و سیاست‌گذاران قرار گرفته است (Wil- son, 1987; Frias, 2017; Farahani et al., 2015; Janos, 2018; Briggs, 2005; Bane, 1991; Jargowsky, 1991; Massey, 1993). به دلیل افزایش روزافزون فقر در شهرها، بحث درباره علت‌ها، پیامدها و راه‌های مبارزه با آن به‌ویژه در چند دهه اخیر، بسیار مهم شده است (Brady et al., 2009; Smeeding, 2011; Kenworthy, 2011; Jant- ti, 2009). هرچند دانشمندان و سیاست‌گذاران در مورد دلایل تمرکز فقر شهری نظریات مختلفی ابراز می‌کنند، اما درباره نتایج آن موافق هستند (Adriani, 2012; Williams, 2018; Townsend, 2001; Rawls, 2018). کتاب به واقع ناتوان‌های واقعی در سال ۱۹۸۷ توسط ویلسون منتشر شد و منجر به افزایش چشمگیر تحقیقات و فعالیت‌ها در خصوص اثرات تمرکز فقر شهری شد (کاپلان و همکاران؛ به نقل از اسدی، ۱۳۹۸). در این رابطه، نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلفی درباره فقر شهری وجود دارد. اما در یک تعریف تقریباً جامع (بررسی بیشتر از ۳۵ منبع اصلی در حوزه فقر) می‌توان فقر شهری را این‌گونه تعریف کرد که فقر شهری به مفهومی از ناتوانی و نیازهای پایه‌ای افراد در شهرها اشاره دارد که به دلیل عدم دسترسی به منابع و فرصت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، زندگی برای آن‌ها به چالش کشیده می‌شود. این شرایط معمولاً منجر به عدم توانایی افراد در دسترسی به مسکن، تغذیه مناسب، بهداشت، آموزش، اشتغال و سایر خدمات اساسی می‌شود که باعث ایجاد یک وضعیت نابرابری اجتماعی و اقتصادی بین اعضای جامعه شهری می‌شود (Wilson, 1987; Brady, 2009; Kenwor- thy, 2011; Danzinger, 2011; Briggs, 2005; Stern et al., 2015; Bane, 1991; Massey, 1993; Adriani, 2012; Chambers, 1987). تلاش‌ها در جهت تعریف فقر شهری به‌ویژه در شهرهای واقع در جهان جنوب به ندرت صورت گرفته است (Pacione, 1997; Mitlin et al., 2012; Rawlence, 2016; Sachs, 2005; Reis, 2016). در این خصوص، مقاله تأثیرگذار آلن راتن (۱۹۹۵) ویژگی‌های فقر شهری را شناسایی کرد که به‌طور مکرر به وسیله دیگران دنبال شده و بسط یافته است. نکته مهم آن است که بسیاری از موارد یاد شده در ارتباط با تعریف فقر در فقر شهری نیز قابل بررسی است، اما فقر شهری پدیده چند بعدی است و شهرنشینان به خاطر بسیاری از محرومیت‌ها از جمله عدم دسترسی به فرصت‌های اشتغال، مسکن و زیرساخت‌های مناسب، نبود تأمین اجتماعی و سایر موارد در رنج و مضیقه‌اند (نورمحمدی و حاضری، ۱۳۹۰). هم‌چنین عماد مطالبی فقر شهری را محرک اثرگذار

تصویر ۵. دسته بندی نگاه های پیرامون حوزه فقر شهری بر اساس مطالعات انجام شده. مأخذ: (بر گرفته از: داداش پور و شجاعی، ۱۴۰۱؛ زاهدی و پاکروان، ۱۳۹۶؛ میری و محمدی، ۱۳۹۵؛ عبدی و علیزاده، ۱۳۹۸؛ طلوعی و فراهانی، ۱۳۹۸؛ اصغری، ۱۳۹۹؛ عطایی و همکاران، ۱۳۹۸؛ رحمتی و زارع، ۱۳۹۷)

جدول ۱. دلایل ایجاد فقر شهری از نگاه نظریه پردازان گوناگون بر اساس مطالعات اسنادی.

نظریه پرداز	دلایل ایجاد فقر شهری "از منظر افراد مؤثر در حوزه"
Wolff, 2012	بیکاری ساختاری / نظریه توزیع عادلانه / کمبود دسترسی به آموزش و امکانات بهداشتی / نظریه سرمایه اجتماعی / عدم دسترسی به بازار کار / نظریه نظام اقتصادی / کمبود منابع و محدودیت های سیاسی / نظریه قدرت و نفوذ / اختلافات نژادی و اقوامی / نظریه تبعیض اجتماعی / تغییرات در بازار کار و فناوری / نظریه تغییرات اقتصادی
Atkinson, 2000; Blau, 2017; Stiglitz, 2012	افزایش قیمت مسکن / نظریه بازار مسکن / عدم دسترسی به خدمات حمل و نقل عمومی / نظریه شهرنشینی پایدار / نظریه تبعیض جنسیتی / فرصت های کم تر برای کسانی با تحصیلات پایین / نظریه تفکیک تحصیلی / کمبود تسهیلات مربوط به بهره وری و کار آفرینی / محدودیت های مالیاتی و اصلاحات سیاستی ناکارآمد / درآمد خانوار
Persson, 2014	از دید نرخ جرم و جنایت در شهرها / نظریه جرم شناسی اجتماعی / نبود امنیت شهری / مشکلات سلامتی عمومی و افزایش بیماری های واگیر / حران مسکن و بی خانمانی / کمبود فرصت های اشتغال و ارتباطات شغلی / تحریم های بین المللی و اقتصاد سیاسی / بی ثباتی سیاسی و نظامی / نظریه علوم سیاسی و روابط بین الملل
Goldin, 2008	افزایش هزینه های سلامتی و درمان / محرومیت از فرهنگ و هنر / ناکارآمدی و تبعیض در سیستم آموزشی / افزایش مشکلات روانی و اعتیاد / نابرابری در دسترسی به فناوری و ارتباطات / عدم دسترسی به خدمات مهاجرتی و بهبود وضعیت مهاجران / نبود عدالت اجتماعی در جامعه شهری / قیمت گران مسکن / کیفیت فضاهای عمومی
روپش داداد و ی عاچشد 1401	نیروهای نامرئی / بخش غیر رسمی / نبود عدالت فضایی / سوداگری / شکاف فضایی طبقاتی / نبود شفافیت / عدم توجه به حوزه حق به شهر / قدرت جمعی / نبود مشارکت / نبود همه شمولی / منفعت فردی / نبود عدالت / وجود تفاوت / نبود آزادی / عدم اختیار / تصمیم از بالا به پایین / نفی حاشیه شدن
Deaton, 2013	افزایش نابرابری در دسترسی به مراکز خدماتی مانند بیمارستان ها و مراکز آموزشی / تغییرات دموگرافیکی و رشد جمعیت شهری / افزایش تبعیض در بازار مسکن و افزایش هزینه های اجاره / کمبود امکانات تفریحی و فرهنگی در مناطق محروم / افزایش هزینه های زندگی و افزایش تورم / مشکلات مرتبط با مدیریت شهری
Harvey, 2013	افزایش بیکاری ناشی از تغییرات در ساختار اقتصادی / تبعیض نژادی و قومیتی در بازار کار / افزایش مشکلات رفاهی و تحولات در ساختار خانواده / افزایش استفاده از مواد مخدر و اعتیاد در جوامع شهری / بازتولید شهری ناپایدار / کمبود فضاهای سبز و فضاهای عمومی / تخریب و بازسازی بدون رویکرد اجتماعی / فرسودگی یافت
Bhatta, 2010	عدم دسترسی به خدمات اساسی مانند آب، برق و حمل و نقل عمومی / کمبود فرصت های اشتغال / تغییرات جمعیتی نامتوازن و مهاجرت / محرومیت از زیرساخت های اجتماعی
UN-Habitat, 2021	بیکاری / آموزش ناکافی / مهاجرت روستایی به شهری / هزینه بالای زندگی / مسکن نامناسب / بیماری و سلامت نامناسب / تبعیض اجتماعی / سیاست های اقتصادی نامناسب / نظام مالیاتی ناعادلانه / بحران های اقتصادی / تجارت ناعادلانه / فساد دولتی / عدم دسترسی به اعتبارات مالی / تورم / نابرابری درآمد / ضعف زیرساخت ها
OECD, 2018	خشونت و جرم و جنایت / تغییرات آب و هوایی / تخریب محیط زیست / رشد سریع جمعیت / رشد ناکافی اقتصادی / کاهش صنایع محلی / بی ثباتی سیاسی / نابرابری جنسیتی / ضعف خدمات اجتماعی / کمبود فرصت های شغلی پایدار / توسعه ناکافی فناوری / محرومیت اجتماعی / کاهش سرمایه گذاری خارجی / پدیده های دولتی / مدیریت نادرست

الگوی فضایی شهرها منجر می‌شود. این نوع طرد، با مکانیزم‌های متفاوتی از جمله افزایش قیمت مسکن، کاهش دسترسی به خدمات اجتماعی، و فرصت‌های شغلی محدود در مناطق مرکزی شکل می‌گیرد. فشارهای اقتصادی و اجتماعی باعث می‌شوند فقرا به‌طور ناخواسته به حاشیه‌رانده شوند، جایی که با چالش‌های متعددی از جمله کاهش کیفیت خدمات آموزشی، بهداشتی و حمل‌ونقل روبه‌رو می‌شوند. در این مناطق، کمبود امکانات رفاهی، تراکم بالای جمعیت، و نبود زیرساخت‌های مناسب منجر به تشدید مشکلات و نابرابری‌ها می‌شود. افزون بر این، سیاست‌های توسعه شهری و تمرکززدایی فعالیت‌های اقتصادی و تجاری در مناطق مرکزی، فرایند طرد را تسریع می‌کند. این انتقال، اغلب فقرا را از دسترسی به فرصت‌های مناسب اقتصادی و اجتماعی محروم کرده و باعث می‌شود که ارتباط آن‌ها با شبکه‌های حمایتی و اجتماعی کاهش یابد.

روش و روبه تحلیل داده‌ها

در این پژوهش، برای تحلیل و تفکیک داده‌ها از روش تحلیل گفتمان با نگرش فرکالف استفاده شده است (Fairclough, 1995; Fairclough, 2007; Richardson, 2007; Dijk et al., 1998; Wodak, 2009). گفتمان که سابقه آن در برخی منابع به قرن ۱۴ میلادی می‌رسد از واژه فرانسوی *Dis-koor|discourse* و لاتین *Discurs* به معنی گفت‌وگو و محاوره، گفتار و از واژه *Discursum* به معنی طفره رفتن، از سر باز کردن و تعلق‌ورزیدن گرفته شده است (Paltridge & Mayr, 2015; Dijk, 2008; Renkema, 2004; Gee, 2014; Feiz et al., 2014). فرهنگ انگلیسی آکسفورد، ذیل مدخل گفتمان، تعاریف کاربردی متعددی ارائه داده است که با توجه به موضوع مورد بررسی، ما تعریف زیر را انتخاب می‌کنیم: «شرح و تفسیر گفتاری (شفاهی) یا نوشتاری (کتبی) یک موضوع، پرداختن به موضوعی به‌صورت شفاهی یا کتبی که طی آن موضوع مذکور به‌طور مفصل مورد بررسی قرار می‌گیرد» (Fairclough, 2000; Phillips, 2002; Vetter, 2003). ریشه مفهوم واژه در فعل یونانی به معنی حرکت سریع است. تعاریف گفتمان را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: تعاریف متن محور که گفتمان را نوعی متن (گفتاری یا نوشتاری) می‌دانند (تصویر ۶). اکثر تعاریف از جمله تعریف کریس بالدیک، الریک مپنهوف، راجر فاولر، میخیایل باختین و غیره از این سنخ هستند. تعاریف نظری و اندیشه حور هم تعاریفی همانند تعریف میشل فوکو، لاکلاو و مومف و یورگنسن و فیلیپس هستند که گفتمان را یک نظام معنایی می‌دانند (Fairclough, 2003; Paltridge, 2015).

برداشت متفاوتی نسبت به مفهوم نقد در این نگرش وجود دارد (Dijk, 2008; Wodak, 2009; Jørgensen, 2002). عده‌ای به مکتب فرانکفورت، عده‌ای به نقد ادبی و عده‌ای نیز به مارکس روی آورده‌اند. تحلیل گفتمان انتقادی، به این معنا انتقادی است که قصد دارد نقش کردارهای گفتمانی در حفظ و بقای جهان اجتماعی از جمله، آن دسته از روابط اجتماعی را که توأم با مناسب قدرت نابرابرند، آشکار کند. فرکلاف در کتاب *زبان و قدرت* (۱۹۹۶) دو هدف اصلی انتقاد در تحلیل گفتمان را این گونه بیان می‌کند (Chilton et al., 2002; Edwards, 1992; Weth-erell et al, 2001):

۱. کمک به تصحیح کم توجهی گسترده نسبت به اهمیت زبان در تولید، حفظ و تغییر روابط اجتماعی قدرت (Fairclough, 2010):

جامعه است. این مسئله نقش مهمی در تحولات اجتماعی و فرصت‌های اقتصادی دارد و برای پیشرفت و توسعه پایدار جوامع لازم است که به آن پرداخته و راه کارهایی برای مقابله با آن ارائه شود. از این رو، نگاه انتقادی به فقر شهری می‌تواند به نحوی کلان‌نگر باشد و مسائل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی عمیق‌تری را که به ظاهر ممکن است موجب فقر شهری شوند، مورد بررسی قرار دهد (Harvey, 2008; Tay, 2015; Unger, 2010; Fraser, 1999; Marcuse, 2016; Davis, 2006; Sassen, 1991; Wacquant, 1999; Roy, 2010).

مبانی نظری پژوهش

فقر شهری و طردشدگی

طردشدگی یک پدیده اجتماعی است که به وضوح در ارتباطات انسانی و روابط اجتماعی نمود پیدا می‌کند. این پدیده زمانی رخ می‌دهد که یک فرد یا گروه از افراد از جامعه‌ای معین به‌طور موقت یا دائمی محروم شوند و از فعالیت‌ها و فرآیندهای اجتماعی محروم گردند. این نوع از محرومیت معمولاً به‌صورت عمدی و تحت تأثیر قوانین، مقررات، نهادها، یا اعمال افراد یا گروه‌های دیگر در جامعه رخ می‌دهد (Ian et al., 2020; Luth-er, 2019; Skinner, 2019). طرد فقرا از شهرهای مرکزی به مناطق پیرامونی یکی از انواع مهم طردشدگی اجتماعی است که در بسیاری از شهرها و مناطق جهان وجود دارد. این فرآیند، که گاهی به‌عنوان گریز از فقر هم شناخته می‌شود، نتیجه‌ای از فشارهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است که بر روی شهرها و جوامع محلی تأثیر می‌گذارد (Marcuse et al, 1997; Cheshire, 2004; Bridge, 2012; Harvey, 1973; Fainstein, 2010; Sassen, 1991; Wilson, 1987; Musterd, 2018). در شهرهای مرکزی، هزینه‌های مسکن، زندگی و خدمات اساسی معمولاً بالاتر است. این امر باعث می‌شود که افراد با درآمد کم‌تر نتوانند در این مناطق زندگی کنند و به دنبال گزینه‌های مناسب‌تری در مناطق پیرامونی بگردند. علاوه بر این، افرادی که از سطح تحصیلات پایین‌تر یا مهارت‌های کاری کم‌تری برخوردارند، ممکن است در رقابت برای یافتن شغل مناسب در شهرهای مرکزی شکست خورده و به دنبال فرصت‌های شغلی در مناطق پیرامونی بروند (Glaeser, 2011; Florida, 2017; Desmond, 2016).

طرد فقرا از شهر مرکزی به مناطق حومه‌ای و پیرامونی، یکی از پدیده‌های پیچیده و چندرویی در زمینه مطالعات شهری است که تحت تأثیر عوامل مختلف اجتماعی، اقتصادی، فضایی و فرهنگی قرار می‌گیرد (Soja, 1980; Lees, 2008; Smith, 2002). این پدیده را می‌توان به‌عنوان یک نتیجه از تغییرات در ساختار اجتماعی و اقتصادی شهرها در نظر گرفت که در این مقاله به تحلیل بعضی از دلایل این ظاهر پرداخته می‌شود. تحقیق حاضر به بررسی واقعیت طرد فقرا از شهر مرکزی به حوزه پیرامونی در کلان شهر مشهد و حوزه پیرامونی آن می‌پردازد و تلاش دارد تا عوامل و سازوکارهای پنهان این پدیده را آشکار سازد. با استناد به مبانی نظری و ارائه سؤالات پژوهش، این تحقیق به روش‌شناسی، بحث و یافته‌ها پرداخته و تحلیل می‌کند.

طرد شهری فقرا، به‌عنوان یک پدیده پیچیده و چندوجهی در جامعه‌شناسی شهری، تحت تأثیر عواملی همچون توزیع نابرابر منابع، سیاست‌های شهری و الگوهای برنامه‌ریزی نامتوازن است که به تغییر در

۲. کمک به افزایش هشیار نسبت به اینکه چگونه زبان در حاکم شدن بعضی بر بعض دیگر نقش دارد، زیرا که هشیاری اولین قدم به سوی رهایی است.

تصویر ۶. جانمایی گونه‌های تحلیل گفتمان انتقادی در فضای برداری ساختار/کنشگر و عملیاتی سازی وسیع/جزءنگرانه. مأخذ: (Wodak & Mayer, 2015)

روند تحلیل گفتمان انتقادی فرکالف

تحلیل گفتمان انتقادی فرکالف از سه سطح توصیف تفسیر و تبیین برخوردار است (Fairclough, 1996). در هر یک از این سطوح ما با تحلیل سروکار داریم اما ماهیت تحلیل در هر مرحله متفاوت است. تحلیل در مرحله اول بر چسب دهی به ویژگی‌های صورتی متن اکتفا می‌کند. متن را به مثابه یک شیء در نظر می‌گیرد در مرحله دوم به تحلیل فرآیندهای شناختی شرکت کنندگان و تعاملات میان آن‌ها می‌پردازد مرحله تبیین نیز ارتباط میان رویدادهای اجتماعی (تعاملات) با ساختارهای اجتماعی را بیان می‌کند که بر این رویدادها تأثیر می‌گذارند و یا از آن‌ها تأثیر می‌پذیرند (Fairclough, 2003; Linell, 2009).

الف) توصیف

توصیف مرحله‌ای است که با ویژگی‌های صورتی متن مانند واژگان دستور و ساخت‌های متنی سروکار دارد. تحلیل‌گر در ارتباط با واژگان و دستور باید به پرسش‌های مربوط به ارزش‌های تجربی ارزش‌های رابطه‌ای و ارزش‌های بیانی متن و در بخش ساخت‌های متنی به سؤالات مربوط به استفاده از قراردادهای تعاملی و ارتباط متن با ساخت‌های گسترده‌تر پاسخ گوید. ارزش تجربی سرخ‌ی از روشی را به دست می‌دهد که در آن تجربه تولیدکننده متن از جهان طبیعی یا اجتماعی بازنمایی می‌شود ارزش تجربی با محتوا دانش و اعتقادات سروکار دارد. فرکالف تأکید می‌کند که هر یک از ویژگی‌های صورتی ممکن است به‌طور هم‌زمان واجد دو یا سه ارزش باشند. فرکالف میان این ارزش‌ها و سه جنبه عمل اجتماعی که ممکن است محدود شوند مضامین، روابط و فاعلان و تأثیرات ساختی آن‌ها اعتقادات مناسب اجتماعی و هویت اجتماعی پیوند می‌زند و آن را به‌طور انتزاعی در قالب جدول (۲) نشان می‌دهد (Foucault, 1980; Van, 2008; Wodak, 2001; Dijk, 2012; Linell, 2009).

ب) تفسیر

به‌نظر فرکالف از طریق ویژگی‌های صورتی متن نمی‌توان مستقیماً به تأثیرات ساختاری این ویژگی‌ها بر شالوده جامعه دست یافت؛ زیرا رابطه

جدول ۲. ویژگی‌های صورتی: ارزش‌های تجربی، رابطه‌ای و بیانی.

ابعاد معنایی	ارزش / ویژگی‌ها	آثار ساختی
محتواها	تجربی	دانش/اعتقادات
روابط	رابطه‌ای	روابط اجتماعی
فاعل‌ها	بیانی	هویت‌های اجتماعی

متن و ساختارهای اجتماعی رابطه‌ای غیر مستقیم است. اینجاست که ضرورت تفسیر مطرح می‌شود تا متن بر اساس مفروضات عقل سلیم، که به ویژگی‌های متن ارزش می‌دهند تولید و تفسیر شوند. تفسیرها ترکیبی از محتویات خود متن و ذهنیت مفسر است. منظور از ذهنیت مفسر دانش زمینه‌ای است که مفسر در تفسیر متن به کار می‌بندد. از نظر مفسر ویژگی ظاهری متن در حقیقت به‌منزله سرخ‌هایی هستند که عناصر دانش زمینه‌ای ذهن مفسر را فعال می‌سازند و محصول ارتباط دیالکتیک این سرخ‌ها و دانش زمینه‌ای مفسر خواهد بود. البته باید توجه داشت که اصطلاح «دانش زمینه‌ای نباید مانع از آن شود تا جنبه‌های ایدئولوژیک پیش فرض‌های عقل سلیم را فراموش کنیم. فرکالف در نمودار (تصویر ۷) نشان می‌دهد که مفسران چگونه بافت موقعیتی را تفسیر می‌کنند و چگونه این تفنی گفتمان مربوط را مشخص کند (Fairclough, 2003; Schaffner, 2002; Yates et al., 2001).

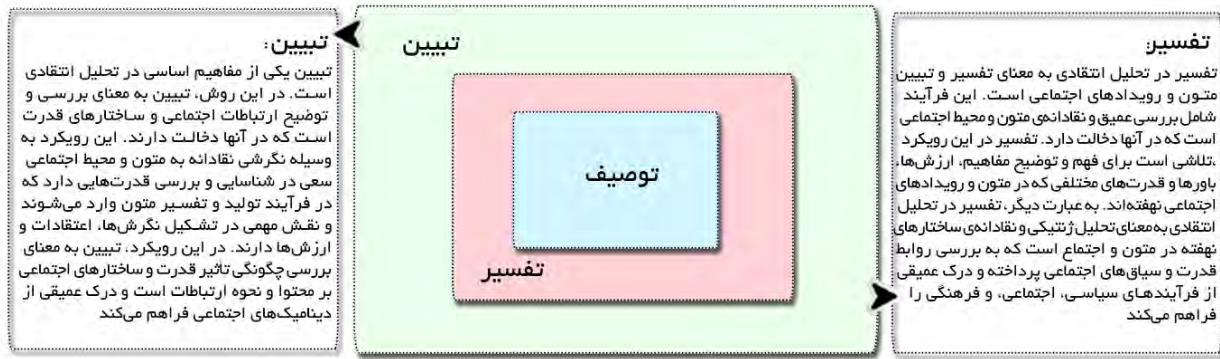
پ) تبیین

تبیین مرحله‌ای است که به بیان ارتباط میان تعامل و بافت اجتماعی می‌پردازد این‌که چگونه فرآیندهای تولید و تفسیر تحت تأثیر اجتماع قرار دارند در این سطح به توضیح چرایی تولید چنین متنی از میان امکانات مجاز موجود در آن زبان برای تولید متن در ارتباط با عوامل جامعه شناختی، تاریخی، گفتمان ایدئولوژی و قدرت و قراردادهای دانش فرهنگی اجتماعی می‌پردازد. هدف از تبیین توصیف گفتمان به‌عنوان بخشی از یک فرآیند اجتماعی است (تصویر ۷). تبیین با توصیف گفتمان به‌عنوان کنشی اجتماعی نشان می‌دهد که چگونه ساختارهای اجتماعی، گفتمان را تعیین می‌بخشند در مقابل گفتمان‌ها در بازتولید یا تغییر آن ساختارها چه تأثیراتی دارند؟ دانش زمینه‌ای واسطه تعیین اجتماعی و این تأثیرات است؛ به این معنا که ساختارهای اجتماعی به دانش زمینه‌ای شکل می‌دهند و دانش زمینه‌ای به نوبه خود شکل دهنده گفتمان‌هاست و گفتمان‌ها هم با حفظ یا تغییر این دانش زمینه‌ای تأثیراتی بر ساختارها می‌گذارند منظور فرکالف از ساختارهای اجتماعی مناسبات قدرت است و هدف از فرآیندها و اعمال اجتماعی آن، مربوط به مبارزه اجتماعی است (Dijk, 2009; Feiz et al., 2014; Potter, 1992; Yates, 2014).

تصویر ۷. نمودار مدل تبیین از نظر فرکالف.

در این مرحله، با توجه به سؤالات، اهداف پژوهش، و مبانی نظری، گفتمان و متن مورد انتخاب قرار می‌گیرند. در این فرآیند، سعی شده

تصویر ۸. مراحل تحلیل گفتمان انتقادی فرکالف

مجبور بودیم آدم‌هایی که توی شهر زندگی می‌کنند از ما بهترتون هستند... پول دارند... خونه دارند... مغازه دارند... من یک کارگر هستم که توان حتی پرداخت هزینه مدرسه بچه‌مو ندارم... مجبور شدیم بیایم این جا دیگه...

یا همه این اتفاقات که برای من و خانواده‌ام افتاده بخاطر بی عدالتی هست... همین هیچ حرف دیگه‌ای ندارم...

در همه این نقل قول‌ها محورهای کلیدی عدالت و تفاوت در توصیف طردشدگی اجتماعی و اقتصادی فقرا از شهر مرکزی مشهد بیان شده است. هم‌چنین تجربه زیست شهروندان فقیر در شهر مرکزی مشهد نشان دهنده آن است که عدم خدمات رسانی مطلوب توسط آن‌ها تجربه شده است برای مثال:

الگوی غذایی افراد فقیر در شهر مشهد تفاوت آشکاری با سایر اقشار دارد و بسیاری از آن‌ها قادر نیستند به منابع غذایی استاندارد دسترسی داشته باشند و در بسیار موارد این باعث خجالت زدگی و شرمندگی آن‌ها می‌شود.

یا کمبود خدمات و زوال شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی و در نتیجه فقر شهری سبب مهاجرت گسترده افراد از شهر مشهد به حوزه‌های پیرامونی شهر هم‌چون سیس آباد، پور سینا و ... شده است.

واقعیت طردشدگی فقرا به حوزه‌های پیرامونی در نبود عدالت و حمایت قابل مشاهده است که تا حد زیادی مسئول این اتفاقات مدیران و مسئولان شهری هستند که با محورهای از جمله نیروهای نامرئی، قدرت و تصمیمات از بالا به پایین قابل مشاهده است، به طور مثال:

قرار بود این جا مترو بیاد و پیشرفت کنه... وعده داده بودن همین مسئولین... منم اومدم پور سینا... گفتم پیشرفت میکنه زمین اش گرون می‌شه به مرور زمان ولی الان ۱۰ ساله گذشته هیچی به هیچی... چی بگم به خدا... بدبخت مون کردن

یا هیچی خونه مون دم حرم بود... افتاد توی طرح... گفتن باید تخلیه شود... پولی زیاد ندادند... دیگه با اون پول که نمی‌شد جای خوبی توی شهر رفت... تازه پول‌ها رو هم خرد خرد میدن برای همین اومدیم این جا فعلا ببینم چیکار می‌تونیم بکنیم بعدا...

فرصت شغلی محدود یکی دیگر از محورهای اصلی است که توسط

است که از همه‌ی گفتمان‌ها و متونی که در توصیف، تفسیر و تبیین به دست آمده‌اند، استفاده شود (با در نظر گرفتن محدودیت‌های بیان شده). هم‌چنین مراحل تحلیل گفتمان به روش فرکالف برای درک بهتر در تصویر (۸) بیان شده است. لازم به ذکر است هدف تحلیل انتقادی گفتمان بر آن است که تحلیل دقیقی متون باید به جزیی مهم از تحلیل‌های علمی و اجتماعی کلی اعمال و فرایندهای اجتماعی و فرهنگی تبدیل شود.

یافته‌ها

محورهای طرد فقرا از شهر مرکزی به حوزه‌های پیرامونی

نتایج بیانگر آن است که هویت، عدالت اجتماعی، عدم خدمات رسانی مطلوب، حمایت غیررسمی حداقلی، توسعه نامتوازن، فرصت‌های شغلی محدود، قیمت مسکن و هزینه‌های زندگی، سیاست‌ها و تصمیم‌های شهرسازی، تفاوت اجتماعی و فرهنگی، نبود فرصت اجتماعی، اقتصاد رانتی، تصمیمات بالا به پایین، قدرت، عدالت (بالاخص عدالت فضایی)، نیروهای نامرئی، احساس عدم تعلق، حق به شهر، اعتراض، سوداگرایی و سازش با محیط از محورهای اصلی در حوزه طرد فقرا از شهر مرکزی مشهد به حوزه‌های پیرامونی است. هر یک از این محورها، نشان از تجربه‌های زندگی ساکنان (مصاحبه) و اسناد موجود دارند که در تعامل با یکدیگر مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند. اطلاعات بر اساس سطوح و معانی آن‌ها کدگذاری شده و مجموعه‌هایی از چند داده یک محور را شکل داده‌اند. این اطلاعات، با توجه به زمینه اجتماعی آن‌ها، در زمینه زبانشناسی توصیف و تحلیل شده‌اند تا بتوانند محور بزرگتری که با خودشان هم‌سو و هماهنگ است را نمایان کنند. بر اساس بررسی و تحلیل داده‌ها یکی از عوامل اصلی که سبب طرد فقرا به حوزه پیرامونی شهر در مشهد شده است، نبود عدالت اجتماعی و فضایی است جدول (۳). این محور به‌عنوان یک موضوع اصلی و پر تکرار در اسناد و مصاحبه بیان شده است و در آن تأکید بر تأثیرگذاری مستقیم عدالت بر طردشدگی اجتماعی و اقتصادی دارد. این موضوع به‌صورت متعدد و مختلف در ذهن ساکنان و مطالعات بیان شده است به‌طور مثال در مطالعات اسنادی:

افراد فقیر شهر مشهد به دلیل درگیری با ماریجین رو به پایین فقر، از فرصت‌هایی که پیش رو اکثریت اعضای جامعه است، بی‌بهره‌اند. آنان از سوی خانواده و سازمان‌های دولتی و مردم نهاد مورد طرد قرار می‌گیرند و در نهایت مانع مشارکت اجتماعی آن‌ها می‌شوند.

یا در مصاحبه با افراد نیز بیان شده است:

جدول ۳. محوره‌های طرد فقرا از شهر مرکزی به حوزه پیرامونی در کلان شهر مشهد بر اساس مطالعات اسنادی.

نوع	موقع	حوزه محتوی	دک	وحد های مندرج شده (مصاحبه)	
فرصت‌های شغلی محدود	قشر مانی و طرد اقتصادی از شهر مرکزی به بیرون	اقتصادی	تحمل ناخواسته تغییرات زندگی و طرد شدگی به بیرون	به خاطر بازنگشتگی و از دست دادن شغل یا به پرداخت اجاره یا هزینه‌های معیشتی در منطقه مرکزی شهر بودم. برای همین اومدم سمت پورسینا و گرنه کی دوست داره این جا زندگی کنه. مجبور بودیم.	
عدالت	فلسفه اجتماعی و تضاد آن با نظم اجتماعی	اجتماعی-اقتصادی	توجه به نیازهای افراد با درآمد کم و ایجاد امکانات مناسب	به عنوان یک فرد تحصیل کرده که به زور از منطقه مرکزی به حوزه‌های پیرامونی منتقل شده‌ام، این تجربه برایم نشان داد که نظام شهری ما نیاز به بازنگری دارد. باید توجه بیشتری به نیازهای افراد با درآمد کم داشته باشیم و امکاناتی را در مناطق پیرامونی فراهم کنیم تا این افراد نیز به حوزر متوسط‌انگاری از منابع شهری استفاده کنند و دسترسی به امکانات اساسی مثل مسکن، آب، برق و حمل و نقل عمومی را داشته باشند.	
عدالت	نابرابری هزینه‌های زندگی در مشهد و مهاجرت به حوزه پیرامونی	اقتصادی	تجزیه‌ی خاصی در مواجهه با سیستم شهری و اقتصادی	همه این اتفاقات که برای من و خانواده‌ام افتاد بخاطر بی عدالتی هست. همین هیچ حرف دیگه‌ای ندارم.	
تفاوت	نابرابری هزینه‌های زندگی در مشهد و مهاجرت به حوزه پیرامونی	اقتصادی	تضاد بین زندگی فقرا و ثروتمندان در شهر مشهد	مجبور بودیم آدم‌هایی که نوبی شهر زندگی می‌کنند از ما بهترن هستند. پول دارند. خونه دارند. نمازگاه دارند. منم یک کارگر خسته که توان حتی پرداخت هزینه مدرسه بچهمو ندارم. مجبور شدیم باید این جا بقیه.	
نیروهای نامرئی	ناکارآمدی و ناگفتی بودن سیاست‌ها و برنامه‌های اجتماعی	اقتصادی	نا کارآمدی مدیریت و بی عدالتی تأثیر تصمیمات مدیران بر زندگی	بسیاری از مسائل بی عدالتی در شهر مشهد و اومدن ما به این جا به علت تصمیم‌گیری‌های مدیران و افراد قدرتمند بوده است. مدیران تصمیمات خودشان را به نحوی اتخاذ می‌کنند که به منافع و کزایشات طبقات بالاتر جامعه تأثیر بیشتری داشته باشد و به ما فقیرها کمتر توجه می‌نویسند.	
قیمت مسکن و هزینه‌های زندگی	نابرابری هزینه‌های زندگی در مشهد و قیمت مسکن و هزینه‌های زندگی	اقتصادی	دسترسی محدود به مسکن؛ ناکارآمدی در بازار مسکن و توانایی	پول نداشته‌ام. توی شهر منطبق مشخصه دیگران گرنه توی شهرها ما درآمد محدودی که داشته‌یم امکان اجاره یا خرید مسکن در مناطق مرکزی هزینه‌های بسیار بالایی داشته‌ست. برای ما واقعت نبود.	
فرصت‌های شغلی محدود	قشر مانی و طرد اقتصادی از شهر مرکزی به بیرون	اقتصادی	تضاد بین زندگی در شهر و بیرون	شغل ثابت و توانایی در تامین درآمد کافی برای تحمل هزینه‌های زندگی در مشهد ترک شهر مشهد و جستجوی گزینه‌های مناسب‌تر در مناطق پیرامونی یا محله‌ها برای ما ضروری بود چون دیگه توان مالی نداشتیم.	
تفاوت رفتار	تفاوت رفتار	اجتماعی-فرهنگی	تفاوت بین شهر و بیرون	الان موقع پرداخت زنگنه‌ی هست و خیلی خوشحالم بچها کمک می‌کنن باک می‌کنن و بعد می‌روند. توی شهر جایی از زمین نداشتیم تا بومیان زنگنه‌ی بخریم. الان ما زمین هم از زورن تر هست کار می‌کنم خدا رو شکر زندگی می‌چرخه.	
قیمت مسکن و هزینه‌های زندگی	نابرابری هزینه‌های زندگی در مشهد و قیمت مسکن و هزینه‌های زندگی	اقتصادی	تجزیه‌ی خاصی در زندگی در شهر	یک ماه تمام وقتی توی شهر زندگی می‌کردم چیزی برای خوردن نداشتیم. زور خودمو زده گفتم می‌باشتم چون پولی که در می‌آوردم می‌رفت برای اجاره خونه و هزار تا چیز دیگه. اصلاً توی اون جا پولی وانه آدم نمی‌موند. اومدم این جا بیکم وضعیت بهتر شد حداقل برنج کلاه‌های یک دفعه می‌چوردیم بیشتر سبب زمین و تنم مرغ می‌خوردم وقتی طلبه بودیم. چون خرج مدرسه بچه‌ها زیاد بود چیزی واسم نمی‌موند. برای همین اومدم این جا. این‌جا هزینه‌ها از زورن تره حداقل.	
تفاوت رفتار	تفاوت رفتار	اجتماعی-فرهنگی	تضاد بین شهر و بیرون	الان زندگی کردن توی شهر خیلی سخت شده. همه چیز گرون شده. لباس بچه هامو الان من خود میدوزم. توی شهر که بودیم بچهمو منم می‌دوزدم. برای همین. پولی که نیست. کاره نداشتیم. الان اومدم این جا اندوه بیشتر نسبه به خودمون هست.	
قیمت مسکن و هزینه‌های زندگی	نابرابری هزینه‌های زندگی در مشهد و قیمت مسکن و هزینه‌های زندگی	اقتصادی	تجزیه‌ی خاصی در زندگی در شهر	چی بگم والا. علاوه بر هزینه‌های خونه، هزینه‌های دیگر زندگی در مشهد بسیار بالا بوده. هزینه‌های خوراک، پوشاک، اتوبوس و سایر هزینه‌ها برای ما به یک باره‌ها سنگین مالی و پولی تبدیل شده بودند که نمی‌توانستیم آن را تحمل کنیم.	
احساس عدم تعلق	احساس عدم تعلق	اجتماعی-فرهنگی	تفاوت‌های فرهنگی و عدم توجه	از اول هم حس می‌کردم اون جا زندگی کنم. کار خورن ما از خون شهری‌ها فرق داره. ما یک سری بدبخت بیچاره‌ها یه زمین رفیق‌ها توی شهرها زارم زندگی کنند. پاشون دراز کنن. ما مالی اون جا نبودیم از اول اشتباه کردیم.	
قدرت	نابرابری هزینه‌های زندگی در مشهد و مهاجرت به حوزه پیرامونی	اقتصادی-اجتماعی	تجزیه‌ی خاصی در زندگی در شهر	من مشهد زندگی می‌کردم. محله قرنی خونه اجاره کردم. اجاره‌اش هم زیاد نبود. یک هو لیسونم چی شد شروع کردن به برج سازی. دیگه صاحب خونه ما گفت بلند شویم. میخوام بکوم و سازم. ما هم با اون پول رهن ۶ سال پیش دیگه جایی نبود توی مشهد. اجاره کنیم اومدیم این جا. هیچی مقاله‌ی نظارتی داشتیم کسی درست حسابی مثل قدیم از من خرید نمی‌کرد. مجبور شدم برای درمان بیماری زوم. اجاره و بفروشم بد هم اومدم این محله. چون قیمت‌اش پایین بود. ولی چه فایده امنیت نداره که.	
نیروهای نامرئی	ناکارآمدی و ناگفتی بودن سیاست‌ها و برنامه‌های اجتماعی	اقتصادی	تجزیه‌ی خاصی در زندگی در شهر	شهردار که همه جا رو می‌رونه خبر ما بدبخت پیرامون‌ها که پول خرید خونه نداریم. خبر خیره بخواد و شمال شهر اسفالت می‌کنه اما وقتی به حال ما نمی‌کنه اصلاً معلوم نیست چیکار می‌کنه. چینی می‌خواست. بنده دیگه مجبور شدیم بیایم این جا.	
نیروهای نامرئی	ناکارآمدی و ناگفتی بودن سیاست‌ها و برنامه‌های اجتماعی	اقتصادی	تجزیه‌ی خاصی در زندگی در شهر	فراز بود این جا مرصه بنا و پیشرفت کنه. وعده داده بودن همین مسئولین. هم اومدم پورسینا. گفتیم پیشرفت میکنه زمین من اش گرون می‌شه به مرور زمان ولی الان ۱۰ ساله گذشته هیچی به هیچی. چینی بگم به خدا. بدبختمون کردن.	
سودگرایان زمین	نابرابری هزینه‌های زندگی در مشهد و قیمت مسکن و هزینه‌های زندگی	اقتصادی	تجزیه‌ی خاصی در زندگی در شهر	هیچی خونه مون دم حرم بود. افتاد توی طرح. گفتن باید تخلیه شویم. پولی زیاد نداشتیم. دیگه با اون پول که نمی‌شد حتی خونی توی شهر رفیق‌هازه. پول‌ها رو هم خرید خرد سون برای همین اومدم این جا. فلان بنده چیکار می‌نویس بگیم بعداً.	
فرصت‌های شغلی محدود	قشر مانی و طرد اقتصادی از شهر مرکزی به بیرون	اقتصادی	تجزیه‌ی خاصی در زندگی در شهر	بیکاری و عدم دسترسی به فرصت‌های شغلی مناسب	بیکاری. شغل درست ندارم که با این پولی که من در می‌آورم نمی‌تند دیگه توی مشهد بمونم.
سازش با محیط	تفاوت فرهنگی	اجتماعی-فرهنگی	تفاوت بین شهر و بیرون	اگر درس خوند بودم شاید پول داشتم و سزار رفته بودم. لازم نبود بیایم این جا زندگی کنم. برای همین هستم به بچه‌ها هم یک درس بخونید مثل ما نشید. از این جا بریدم.	

شهروندان و بر طبق اسناد بارها بیان شده است، نبود فرصت‌های شغلی مناسب یکی از دلایل اصلی طردشدگی اقتصادی افراد از شهر مرکزی مشهد به پیرامون تلقی می‌شود، زیرا افراد بدون شغل نمی‌توانند مدت زیادی در کلان شهرها به دلیل گران بودن خدمات زیست‌داشته باشند به‌طور مثال در بررسی مصاحبه‌ها:

شهروندان و بر طبق اسناد بارها بیان شده است، نبود فرصت‌های شغلی مناسب یکی از دلایل اصلی طردشدگی اقتصادی افراد از شهر مرکزی مشهد به پیرامون تلقی می‌شود، زیرا افراد بدون شغل نمی‌توانند مدت زیادی در کلان شهرها به دلیل گران بودن خدمات زیست‌داشته باشند به‌طور مثال در بررسی مصاحبه‌ها:

جدول ۴. محوره‌های اصلی طردشدگی فقرا از شهر مرکزی مشهد به حوزه پیرامونی

نوع	تعداد تکرار تم	تم	تعداد تکرار تم
سازش با محیط	۱	تفاوت فرهنگی	۲
فرصت‌های شغلی محدود	۵	تصمیمات بالا به پایین	۲
سودگرایان زمین	۱	عدالت اجتماعی	۳
نیروهای نامرئی	۳	اقتصاد رانتی	۱
قیمت مسکن و هزینه‌های زندگی	۹	سیاست‌ها و تصمیم‌ها	۱
قدرت	۲	توسعه نامتوازن	۱
احساس عدم تعلق	۱	حمایت غیر رسمی حداقلی	۱
حق به شهر	۱	عدم خدمات رسانی مطلوب	۲
هویت	۱	نبود فرصت اجتماعی	۱

بیکاری... شغلی درستی ندارم که... با این پولی که من در می‌آورم نمی‌شد دیگه توی مشهد بمونم...

به خاطر بازنگشتگی و از دست دادن شغلم، قادر به پرداخت اجاره یا هزینه‌های معیشتی در منطقه مرکزی شهر نبودم، برای همین اومدم سمت پورسینا و گرنه کی دوست داره این جا زندگی کنه، مجبور بودیم... هم چنین یکی از محوره‌های اصلی که بیش‌ترین تعداد را داشته است، محور قیمت مسکن و هزینه زندگی در کلان شهرها است که در مورد مشهد نیز بارها توسط شهروندان و در اسناد نیز بررسی و تأیید شده است، قیمت مسکن در کلان شهرها از جمله مشهد بسیار گران است و افراد با هر شرایط زندگی قادر به تأمین آن نیستند و این سبب طردشدگی و مهاجرت آن‌ها از شهر مرکزی مشهد به حوزه‌های پیرامونی از جمله پورسینا شده است، به‌طور مثال:

به دلیل همین توان اقتصاد پایین، اقتصاد رسمی به شکل بسیار گسترده‌ای در این مناطق رواج پیدا می‌کند و در نهایت آن‌ها حتی برای

طرد فقرا از شهر مرکزی به نواحی پیرامونی در کلان شهرهای ایران؛ مطالعه موردی: کلان شهر مشهد و نواحی پیرامونی

جدول ۳. محورهای طرد فقرا از شهر مرکزی به حوزه پیرامونی در کلان شهر مشهد بر اساس مصاحبه.

نوع فقر	حوزه محلی	کد	محدود کننده
فقر	فرهنگی-اجتماعی	زندگی در سایه طرد اجتماعی از سوی فقر برخوردار	افراد کم برخوردار در شهر مشهد، از انواع گوناگون طرد اجتماعی، رنج می‌برند. آنان چه از تعاملات اجتماعی و چه از فرصت‌های اقتصادی-اجتماعی که برای افراد غیر معزول فراهم است، کارگزار شده‌اند و تعاملات آن‌ها با افراد برخوردار بسیار کم است.
فقر	فرهنگی-اجتماعی	نود مشارکت اجتماعی و نود فرصت‌های برابر برای همه	افراد فقیر شهر مشهد به دلیل تفریق در مارپیچ رو به پایین فقر، از فرصت‌هایی که پیش رو اکثراً اعضای جامعه است، بی‌بهره‌اند. آنان از سوی خانواده و سازمان‌های دولتی و مردم نهاد مورد طرد قرار می‌گیرند و در نهایت مانع مشارکت اجتماعی آن‌ها می‌شوند.
فقر	فرهنگی-اجتماعی	نابرابری در الگوی غذایی افراد فقیر	الگوی غذایی افراد فقیر در شهر مشهد تفاوت آشکاری با سایر اقشار دارد و بسیاری از آن‌ها قادر نیستند به منابع غذایی استاندارد دسترسی داشته باشند و در بسیار موارد این باعث خجالت زدگی و شرمندگی آن‌ها می‌شود.
فقر	اقتصادی	استراتژی‌های طلا و نودام زندگی فقیرانه در شهرهای مرکزی	تداوم زیست فقرانه در شهرهای مرکزی، منتهی بر استراتژی‌های طلا و نودام زندگی فقیرانه خود و بهبود تراز درآمد کمکی است، اما در گذر زمان بحران و فشار مالی نسبت طرد شدگی اقتصادی آن‌ها می‌شود.
فقر	اقتصادی-اجتماعی	والد خاص‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی و مهاجرت افراد	گرمی و خدمات و زوال ناخوش‌ای اقتصادی اجتماعی و کالبدی و در نتیجه فقر شهری، سبب مهاجرت گسترده افراد از شهر مشهد به حوزه‌های پیرامونی شهر همچون سیس آباد، پور سیما و... شده است.
فقر	اجتماعی-اقتصادی	تبدیل مشهد به یک مرکز مصرف و گردشگری و تفریح تفریحی است، البته این در حالی است که تولید فضاهای مرصع با این توسعه و استفاده از سوی طبقات مرفه جامعه شهری بوده و گروه‌های فقیر شهری، نقشی در توسعه فضای شهری و تزیین بهیچ‌وجهی از آن ندارند.	
فقر	اقتصادی	مهاجرت فرایم به مناطق پیرامونی به دنبال فرصت‌های بهتر زندگی و دسترسی محدود فقرا به مسکن و زندگی در شهر مرکزی	در شهر مرکزی مشهد، فرصت‌های شغلی ممکن است محدود و رقابتی باشند، به خصوص برای افراد با تحصیلات کمتر یا مهارت‌های کمتر، در حالی که در حوزه‌های پیرامونی، ممکن است فرصت‌های شغلی بیشتر و متنوع‌تر باشند که باعث مهاجرت یا طرد فقرا به این مناطق می‌شود.
فقر	اقتصادی-اجتماعی	دسترسی محدود فقرا به مسکن و زندگی در شهر مرکزی	هزینه‌های مسکن و زندگی در کلان شهر مشهد بالاست که برای فقرا قابل دسترسی نیست، در حالی که در حوزه‌های پیرامونی این هزینه‌ها معمولاً پایین‌تر است.
فقر	اقتصادی	سیاست‌های شهرداری در مشهد و تفاوت در قیمت مسکن میان مناطق	سیاست‌های شهرداری مشهد به نحوی است که افراد فقرا را از مناطق شهری مرکزی به مناطق پیرامونی هدایت می‌کند، مثلاً احداث مسکن اجتماعی در حوزه‌های پیرامونی و گزین قیمت مسکن در کلان شهر مشهد.
فقر	اجتماعی-فرهنگی	نابرابری در تحمل مهاجرت برای افراد فقیر در مشهد	محیط اجتماعی و فرهنگی در شهر مشهد برای افراد فقیر کمتر قابل تحمل است، بنابراین افراد در طی زمان به حوزه‌های پیرامونی شهر مشهد مهاجرت کردند.
فقر	اقتصادی-اجتماعی	نابرابری اقتصادی و تجویح مهاجرت به مناطق پیرامونی	هزینه‌های زندگی از جمله اجاره مسکن و هزینه‌های روزمره در شهر مرکزی مشهد به دلیل تقاضای بیشتر و همچنین هزینه‌های اجاره بالاتر، افراد فقیر را به مهاجرت به مناطق پیرامونی ترغیب می‌کند.
فقر	اجتماعی	نابرابری در دسترسی به فرصت‌های اقتصادی در مشهد	در کلان شهر مشهد، فرصت‌های اجتماعی ممکن است محدودتر باشد و افراد فقیر از شبکه‌های اجتماعی کمتری برخوردار باشند. در حوزه‌های پیرامونی، این افراد ممکن است به دلیل محیط کمتر رقابتی و بیشتر، توانایی دسترسی به فرصت‌های اجتماعی بیشتری داشته باشند.
فقر	اقتصادی-اجتماعی	نابرابری اقتصادی و رقابت در کلان شهر مشهد	افراد فقیر در کلان شهر مشهد به دلیل رقابت بیشتر و شرایط اقتصادی نامناسب، فرصت‌های کمتری برای اشتغال با کارهای ساده دارند که این موضوع باعث مهاجرت آن‌ها به حوزه‌های پیرامونی می‌شود.
فقر	اقتصادی-اجتماعی	کارآمدی سیاست‌های مسکن در مشهد	در شهر مشهد، هزینه‌های زیادی برای خدمات مسکن تحویل می‌شود که برای فقرا قابل دسترسی نیستند، بنابراین آن‌ها به سمت حوزه‌های پیرامونی مهاجرت می‌کنند.
فقر	اجتماعی-فرهنگی	عشق شکاف کالبدی و رشد فقر شهری	به دلیل رشد فقر شهری و عمیق‌تر شدن شکاف طبقاتی در کلان شهر مشهد، گروه‌های کم‌درآمد ضمن محرومیت از روند کلی توسعه، در قالب اجتماعات محلی و در فضاهای جزئی‌المناسبت خاصی در حاشیه شهر شکل گرفتند.
فقر	اقتصادی	نابرابری اقتصادی و شکل‌گیری اقتصاد خردسری در مناطق حاشیه‌ای	به دلیل همین توان اقتصاد پایین، اقتصاد رسمی به شکل بسیار گسترده‌ای در این مناطق رواج پیدا می‌کند و در نهایت این‌ها حتی برای پرداخت هزینه‌های جاری زندگی در محدوده‌های شهری توان مالی ندارند، به همین دلیل معمولاً از پرداخت هزینه‌های خدمات شهری فرار می‌کنند، خانه و زمین‌های آن‌ها عمدتاً فاقد استاندارد مکتب رسمی است و معمولاً پروانه ساخت و پایان کار گرفته نمی‌شود.
فقر	اقتصادی	ناکارآمدی اقتصادی عدم توجه کافی به درآمد	در این اقتصاد معیوب و نامالک که اقتصاد واقعی است، شهری شدن مهم‌ترین مانع این درآمدها هستند. بخش زیادی از اقتصاد افراد کم درآمد منتهی بر کشاورزی است که نود فرصت‌های در شهر آن‌ها را از شهر مشهد طرد می‌کند و روز به روز بیشتر به حاشیه رانده می‌شوند.
فقر	اقتصادی-اجتماعی	ناکارآمدی در اجرای طرح‌های توسعه و مدیریت مهاجرت به مناطق حاشیه‌ای	باید به‌دوربین که هیچ برنامه و امری برای سنجش از روند افزایشی مهاجرت افراد فقیر به حوزه پیرامونی شهر مشهد و توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی نداشته‌اند، چون از لحاظ قانونی این محدوده‌ها جزو شهر نبوده‌اند؛ بنابراین در این محدوده‌ها اجرای طرح‌های شهری منوط نبوده.
فقر	اجتماعی-فرهنگی	حوادث طبیعی و غیرقابل پیش‌بینی و شرایط نامساعد اقتصادی	خاتمه نسبی در واقع در ایجاد مختلف اجتماعی اقتصادی و کالبدی و زیست‌محیطی و فرهنگی قابلیت تفریح دارد و لکن ریشه اصلی طرد شدگی فقر و مهاجرت عده‌ای انسان شریف دارد که به‌مثابه فقر و بی‌حکمتی و حوادث مانند جنگ و زلزله از نقاط شهری و با سلاح در آمیخته‌ایس در جهت فرار و رهایی از جنگل فقر و تنگنای و به امید پیدا کردن زندگی مناسب به حاشیه شهرهای بزرگ مانند مشهد مقدس نگاه آورده‌اند.

شهری‌ها راحت زندگی کنند و پاشون دراز کنن... ما مال اون جا نبودیم از اول اشتباه کردیم...

در مجموع بیشتر از ۱۸ تم در فرآیند تحقیق بر روی مطالعات اسنادی شهر مشهد در حوزه فقر شهری و طردشدگی و مصاحبه‌ها به دست آمد که در جدول (۴) به طور کامل با تعداد تکرار مشخص شده است. در مرحله بعدی استخراج اطلاعات برای مصورسازی با استفاده از نرم افزار مکس کیودا انجام شده است که در تصویر (۹) مشخص شده است. یک برنامه نرم افزاری است که برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی و ترکیبی به کمک کامپیوتر، طراحی شده است. مکس کیودا یک نرم افزار پیشرو در جهان برای تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش‌های کیفی و ترکیبی است.

نتایج نشان‌دهنده آن است که در مطالعات اسنادی و مصاحبه‌ها محورهای قیمت مسکن و هزینه‌های زندگی، فرصت‌های شغلی محدود، نیروهای نامرئی و عدالت اجتماعی بیش‌ترین میزان تعدد و تکرار را داشته است (تصویر ۱۰). جهت اعتبارسنجی تم‌های تدوین شده از نظر کارشناسان بهره گرفته شده است که اعتبار تم‌ها توسط افراد متخصص (کارشناسان شهرسازی، عضو هیأت علمی دانشگاه) مورد تأیید قرار گرفت.

ارائه مدل نظری

در مجموع سه حوزه طردشدگی اصلی یعنی طردشدگی اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در نتیجه تحلیل گفتمان انتقادی طردشدگی فقرا از شهر مرکزی مشهد به حوزه‌های پیرامونی تبیین شد. این نشان‌دهنده آن

یا

چی بگم والا... علاوه بر هزینه‌های خونه، هزینه‌های دیگر زندگی در مشهد بسیار بالا بود... هزینه‌های خوراک، پوشاک، اتوبوس و... این هزینه‌ها برای ما به یک بارهای سنگین مالی و پولی تبدیل شده بودند که نمی‌توانستیم آن‌را تحمل کنیم...

محورهای توصیف شده در جدول (۳) همراه با داده‌های آن ذکر شده‌اند. این محورها با جریانات و نیروهایی که ایجاد می‌کنند، منجر به ایجاد طردشدگی اقتصادی و اجتماعی فقرا از شهر مرکزی مشهد به حوزه پیرامونی شدند. هر محور به تنهایی ممکن است طردشدگی و فقر شهری را ایجاد یا بازتولید کند، اما وقوع هم‌زمان این عوامل در کنار هم، هم‌چون یک نیروی قدرتمند از عوامل دوره‌های تولید و بازتولید فقر شهری و طردشدگی اجتماعی و اقتصادی عمل می‌کند و می‌تواند گسترش آن‌ها را فراهم کند.

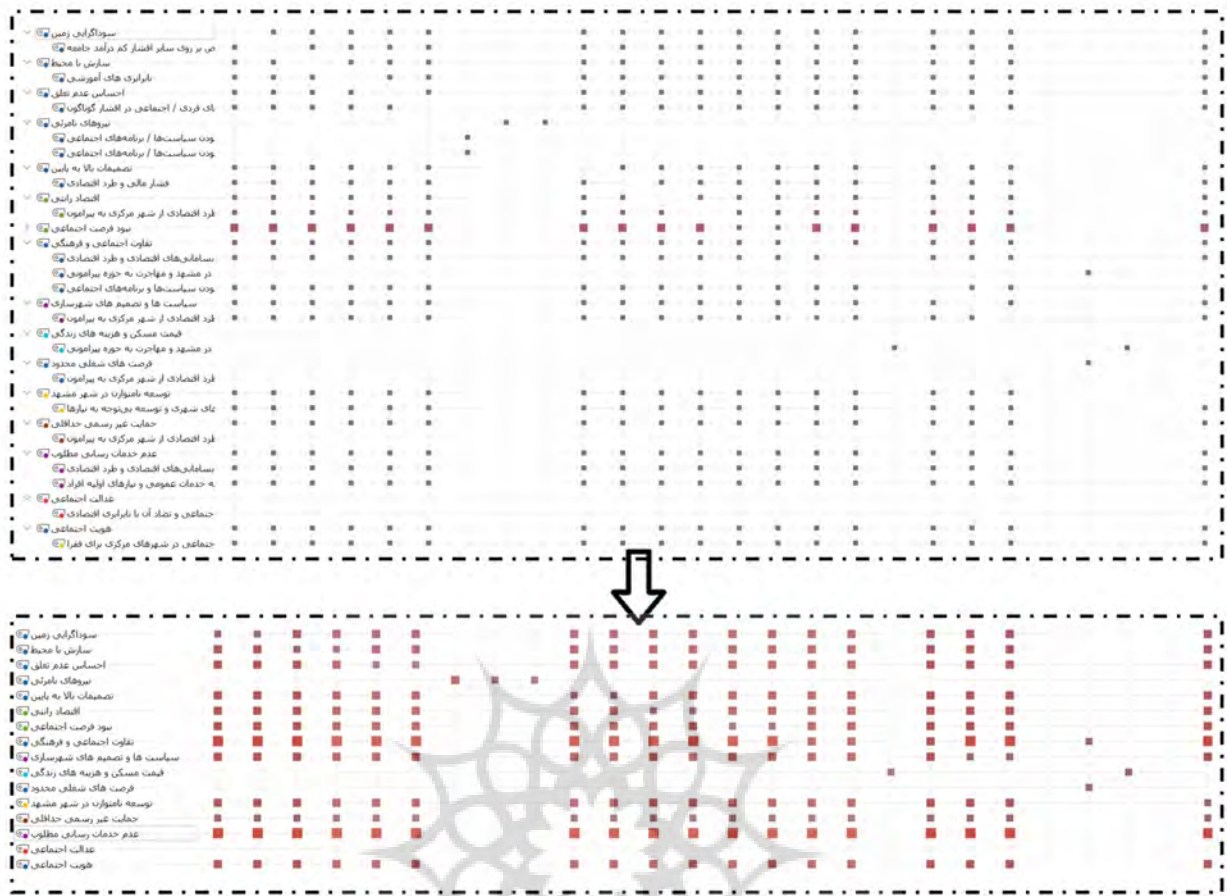
تفاوت فرهنگی یا احساس عدم تعلق نیز یکی دیگر از ارکان بیان شده توسط شهروندان است، بررسی نشان می‌دهد افراد فقیر به دلیل نوع و سبک زندگی خود و همچنین شرایط اقتصادی امکان دسترسی به برخی امکانات را ندارد و در طی زمان برای این افراد احساس عدم تعلق و تفاوت‌های فرهنگی در شهر ایجاد می‌شود که در نهایت سبب طردشدگی آن‌ها به حوزه‌های پیرامونی در شهر مشهد شده است به طور مثال:

از اول هم حس می‌کردم اون جا دیگه جای ما نیست... انگار خون ما با خون شهری‌ها فرق داره... ما یک سری بدبخت بیچاره باید می‌رفتم تا

تصویر ۱۰. محورها و تم‌های انتخاب شده بر اساس نرم افزار مکس کیودی ای (MAXQDA).

اجتماعی موجود در مناطق مرکزی رهایی یابند. در نهایت، همان طور که در این پژوهش نشان داده شده است، برخورد یکپارچه با این سه حوزه و اتخاذ تدابیر جامع و عادلانه، می تواند از گسترش طردشدگی جلوگیری کرده و به ایجاد شهری عادلانه تر و فراگیرتر کمک کند.

نتیجه

هدف از این پژوهش نگاه انتقادی به طرد فقرا از شهر مرکزی مشهد به حوزه پیرامونی است. هم چنین شناخت محورهای اصلی تشکیل دهنده این مسئله اساسی نیز از سایر موضوعات بود که سعی شد در این پژوهش تا حد امکان به آن پاسخ داده شود. در این راستا با استفاده از دیدگاه انتقادی و روش تحلیل گفتمان انتقادی فرکالف به بحث و تحلیل در مورد مطالعاتی (کلان شهر مشهد)، پرداخته شده است. مصاحبه در دستگاه انتقادی صورت گرفته و نتایج آن در غالب سه مرحله چرخشی توصیف، تفسیر و تبیین کدبندی شده است. این پژوهش به دنبال پاسخ به سؤال "محورهای طردشدگی فقرا به حوزه های پیرامونی در کلان شهر مشهد چیست؟" بوده است و در این راستا ۱۸ تم با ۲۳ مقوله شناسایی شده اند. نتایج نشان دهنده آن است که سازش با محیط فرصت های شغلی محدود، سوداگرایی زمین، نیروهای نامرئی، قیمت مسکن و هزینه های زندگی، قدرت، احساس عدم تعلق، حق به شهر، هویت، تفاوت فرهنگی، تصمیمات بالا به پایین، عدالت اجتماعی، اقتصادرانتی،

شهروندان می تواند از طردشدگی اجتماعی و اقتصادی جلوگیری کند.

۵. مشارکت شهروندی فعال: ایجاد فرصت هایی برای مشارکت شهروندان در تصمیم سازی های مربوط به توسعه شهری و ارائه در مجموع، مسئله طرد شهری در کلان شهرهایی مانند مشهد، پدیده ای پیچیده و چندبعدی است که نمی توان آن را صرفاً به یک جنبه خاص، مانند اقتصاد، محدود کرد. همان طور که تحلیل ها و نتایج این پژوهش نشان می دهند، طردشدگی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی به صورت هم زمان عمل می کنند و به شکلی درهم تنیده، باعث جابجایی و حذف گروه های فقیر و آسیب پذیر از مناطق مرکزی شهر به مناطق حاشیه ای و پیرامونی می شوند. در واقع، این فرایند تنها به دلیل افزایش هزینه های مسکن و زندگی نیست، بلکه عدم وجود عدالت اجتماعی، کمبود فرصت های شغلی، و سیاست های ناعادلانه توسعه شهری نقش های مهمی در تشدید این پدیده ایفا می کنند.

عوامل سیاسی و اجتماعی، مانند سیاست های برنامه ریزی شهری که به نفع مناطق مرفه تر و توسعه یافته تر است و هم چنین تبعیض های فرهنگی و اجتماعی که موجب احساس عدم تعلق در مناطق مرکزی می شود، نیز از دلایل مهم طردشدگی هستند. این فشارها باعث می شوند که افراد با درآمدهای پایین، که دسترسی محدودی به منابع و خدمات شهری دارند، مجبور به مهاجرت به حاشیه ها شوند تا از فشارهای مالی و

دارند، ضرورت دارد. راه کارهای پیشنهادی شامل بازنگری در سیاست‌های توسعه شهری، ارائه تسهیلات مسکن مقرون به صرفه، ایجاد فرصت‌های شغلی در مناطق مرکزی و پیرامونی و تقویت زیرساخت‌های اجتماعی است. از سوی دیگر، توجه به عدالت اجتماعی و تضمین دسترسی برابر به منابع شهری می‌تواند مانع از تداوم این روند طردشدگی شود. به علاوه، تنها از طریق همکاری میان نهادهای حکومتی، جامعه مدنی و بخش خصوصی می‌توان به کاهش اثرات منفی این پدیده دست یافت و شرایط زندگی عادلانه‌تری برای تمامی شهروندان فراهم کرد.

«سوداگری زمین» به‌عنوان یکی از عوامل اصلی طردشدگی شناخته شد که با افزایش قیمت زمین و مسکن، فشار اقتصادی بر اقشار کم‌درآمد را افزایش داده و آن‌ها را مجبور به جابجایی به مناطق پیرامونی می‌کند. این عوامل، به همراه عواملی مانند نبود عدالت اجتماعی و فرصت‌های شغلی محدود، باعث می‌شود تا این جابجایی نه تنها یک فرآیند اقتصادی، بلکه پدیده‌ای اجتماعی-فضایی باشد که نابرابری‌ها را در شهرهای بزرگ تشدید می‌کند.

در این راستا، توسعه رویکردهای جامع‌تر و سیاست‌گذاری‌های شهری که توانایی مقابله با این نیروهای نامرئی و فشارهای سوداگری زمین را

فهرست منابع

مفهومی عدالت فضایی در برنامه‌ریزی شهری با محوریت مفهوم عدالت در مکتب اسلام، فصلنامه نقش جهان، ۱۵(۱)، ۷۵-۸۴.

<http://bsnt.modares.ac.ir/article-2-816-fa.html>

داداش‌پور، هاشم؛ شجاعی، دلرام (۱۴۰۱)، کاربست پارادایم انتقادی در فهم عدالت فضایی در حاشیه کلانشهر تهران مورد مطالعه: اسلامشهر و شهر قدس، نشریه هنرهای زیبا، ۲۷(۱)، ۱۹-۳۳.

Doi:10.22059/jfaup.2022.334565.672720

ده‌زاده سیلابی، پروین؛ احمدی فرد، نرگس (۱۴۰۱)، تجزیه و تحلیل فقر شهری با تأکید بر شاخص‌های اجتماعی بین سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ (مطالعه موردی: شهر اردبیل)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۴(۴)، ۱۳۲۳-۱۳۳۹.

<http://doi.org/10.22059/jhgr.2021.315697.1008223>

فرهادی‌خواه، حسین؛ حاتمی‌نژاد، حسین؛ شاهی، عارف؛ ظفری، سعید (۱۳۹۶)، تحلیل فضایی فقر شهری در سطح محله‌ها (نمونه‌پژوهی: شهر مشهد)، نشریه اقتصاد شهری، ۲(۲)، ۱۷-۳۶.

<http://doi.org/10.22108/ue.2018.108525.1049>

رشیدی، پیام؛ ناجی میدانی، علی‌اکبر (۱۳۹۲)، بررسی شاخص‌های فقر در مناطق شهری استان خراسان رضوی (۱۳۹۱-۱۳۸۵)، اقتصاد و الگوسازی، ۴(۱۴-۱۵)، ۱۳۳-۱۵۵.

https://ecoj.sbu.ac.ir/article_53497.html

رفعیان، مجتبی؛ زاهد، نفیسه (۱۴۰۰)، تحلیل فضایی تله‌های فقر و محرومیت شهری در شهر قم، نشریه آمایش محیط، ۱۴(۵۴)، ۲۱-۴۶.

<https://sanad.iau.ir/journal/ebtp/Article/686876?jid=686876>

روستایی، شهریور؛ کریم‌زاده، حسین و زادولی، فاطمه (۱۳۹۱)، الگوی تطبیقی گسترش فقر در شهر کرمانشاه در دوره ۸۵-۱۳۷۵، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۳(۱۲)، ۱۷-۴۰.

https://iranrn.ir/article_view.php?rahgiri=3143696125623453

روستایی، شهریور؛ کریم‌زاده، حسین و زادولی، فاطمه (۱۳۹۷)، مقایسه تحلیل آمار فضایی با آمار کلاسیک در تحلیل شاخص‌های اجتماعی فقر شهری تبریز، فصلنامه علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۸(۳۱)، ۱۵۳-۱۶۶.

https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_3086.html

رهنما، محمدحسین؛ رضوی، محمدحسین؛ کاظمی، مهدی؛ اسدی، امیر؛ حیاتی، سلمان و رکنی، صفیه (۱۳۹۱)، بررسی عوامل مؤثر در دسترسی خانوارهای حاشیه‌نشین منطقه‌ی سه شهر مشهد به اینترنت با استفاده از روش شبکه‌های عصبی، جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۱(۱)، ۱۷-۳۶.

<https://doi.org/10.22067/gusd.v0i0.19944>

زاهدی مازندرانی، محمدجواد (۱۳۸۴)، فقر روستایی، روند و اندازه‌گیری آن در ایران (تبیین روش‌ها و نقد رویکردها)، رفاه اجتماعی، ۴(۱۷) (فقر و نابرابری در

اسکندری ثانی، محمد؛ زیلا، سجادی (۱۳۹۳)، کنش جمعی، توسعه اجتماعات محلی و نقش آن‌ها در کاهش فقر شهری موردشناسی: نعمت‌آباد تهران، نشریه جغرافیا و آمایش-شهری-منطقه‌ای، ۴(۱۱)، ۳۱-۴۸.

<http://doi.org/https://doi.org/10.22111/gajj.2014.1541>

امان‌پور، سعید؛ حسینی سیاه‌گلی (۱۳۹۹)، مدلسازی تأثیرات فقر شهری بر ساختار فضایی-کالبدی بافت‌های فرسوده (مطالعه موردی: شهر ایزد)، جغرافیای اجتماعی شهری، ۲(۱۷)، ۱-۱۵.

<http://doi.org/https://doi.org/10.22103/JUSG.2020.2019>

ایرانشاه، احمد؛ مومنی، حسن (۱۳۹۶)، بررسی فقر و عوامل آن در شهر تهران، پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری، ۲(۱۶)، ۳۴-۵۲.

URL: <http://ijndibs.com/article-1-162-fa.html>

بوستان احمدی، وحید؛ حاجی‌پور، مریم؛ مرصوصی، نفیسه و وهابی، محمد (۱۴۰۲)، سنجش و تحلیل فضایی توزیع فقر شهری در شهرهای میانه‌انداز (مطالعه موردی: شهر بناب)، سامانه‌ی اقتصاد فضا، ۱(۱)، ۱-۱۵.

<https://sanad.iau.ir/Journal/jose/Article/783059>

پورترکارونی، محمد؛ شارع‌پور، محمود (۱۳۹۹)، فقر شهری در ایران؛ فراتحلیل و یک مرور نظام‌مند، مطالعات ساختار و کارکرد شهری، ۷(۲۲)، ۶۱-۷۹.

پوررجبی، میلاد؛ مجد، علی‌اکبر (۱۳۹۸)، عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی در مناطق حاشیه‌نشین شهر مشهد، مطالعات فرهنگی و اجتماعی خراسان، ۱۳(۴)، ۳۵-۶۰.

پیوسته‌گر، یعقوب؛ مرادی، الهه و کریم‌زاده، عبدالمطلب (۱۴۰۱)، بررسی و تحلیل فضایی فقر شهری (نمونه موردی شهر یاسوج)، پژوهش‌های جغرافیایی اقتصادی، ۳(۷)، ۷۷-۶۴.

<http://doi.org/https://doi.org/20.1001.1.27173747.1401.3.7.4>

داداش‌پور، هاشم؛ الوندی‌پور، نینا (۱۳۹۵)، عدالت فضایی در مقیاس شهری در ایران؛ فرامطالعه چارچوب نظری مقاله‌های علمی موجود، نشریه هنرهای زیبا، ۲۱(۳)، ۶۷-۸۰.

داداش‌پور، هاشم؛ شجاعی، دلرام (۱۴۰۱)، نابرابری فضایی و رابطه مرکز-پیرامون در ایران: ارائه یک مدل نظری با استفاده از روش نظریه‌پردازی لینهام، آمایش سرزمین، ۱۴(۱)، ۲۵-۵۹.

<http://doi.org/10.22059/jtcp.2022.334526.670279>

داداش‌پور، هاشم؛ رستمی، فرامرز (۱۳۹۰)، بررسی و تحلیل توزیع خدمات عمومی شهری از دیدگاه عدالت فضایی، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱(۱۹)، ۱۷۱-۱۹۸.

Doi:10.22067/geography.v9i16.11034

داداش‌پور، هاشم؛ علیزاده، بهرام و رستمی، فرامرز (۱۳۹۴)، تبیین چارچوب

- نورمحمدی، مهدی؛ حاتف، حاضری (۱۳۹۰)، عوامل مرتبط با فقر شهری ایران طی سال‌های (۱۳۶۳-۱۳۸۵)، نشریه رفاه اجتماعی، ۱۱ (۴۰)، ۲۶۷-۴۰۰. <https://refahj.uswr.ac.ir/article-1-522-fa.html>
- نورائی، همایون؛ شفیخ، فائزه (۱۳۹۹). واکاوی ارتباط بین فقر اجتماعی اقتصادی و محرومیت کالبدی کارکردی در مناطق پانزده گانه شهر اصفهان. *جغرافیا و برنامه ریزی محیطی*، ۳۱ (۳)، ۶۱-۷۸. <http://doi.org/10.22108/gep.2020.118816.1194>
- نیک پور، ع؛ حسنعلی زاده، م.، ۱۳۹۷. الگوی فضایی فقر و طلاق در شهر قائمشهر، *دوفصلنامه جغرافیای اجتماعی شهری*، سال ۵، شماره ۲، ص ۱۰۷-۱۲۵. https://jusg.uk.ac.ir/article_2202.html
- نیک پور، ع؛ لطفی، ص. و حسنعلی زاده، م.، ۱۳۹۸. تحلیل فضایی فقر شهری با روش تحلیل عاملی؛ نمونه مطالعه: قائمشهر، *برنامه ریزی فضایی (جغرافیا)*، سال ۹، شماره ۱، ص ۱۰۳-۱۲۴. https://sppl.ui.ac.ir/article_23620.html
- هاشمی، عبدالرسول؛ ازکیا، مصطفی؛ موسوی، سید یعقوب (۱۴۰۲). فقر شهری به مثابه طرد اجتماعی از بازار کار: راهبردها و پیامدها مطالعه موردی: مهاجران فقیر روستایی شهر تهران. *برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۱۴ (۵۷)، ۵۰-۱. <http://doi.org/10.22054/qjsd.2022.69338.2387>
- Abbas, A., Zhang, H., & Yin, Y. (2019). Discourse analysis in education: Theory and practice. *Palgrave*. <https://sciendoc.com/article/10.2478/jtes-2019-0010>
- Banerjee, A. V., & Duflo, E. (2012). Poor economics: A radical rethinking of the way to fight global poverty. *PublicAffairs*. https://books.google.com/books/about/Poor_Economics.html?id=2dlnBoX4licC
- Bane, M. J. (1991). Poverty and place: Ghettos, barrios, and the American city. *Harvard University Press*. <https://jargowsky.camden.rutgers.edu/poverty-and-place-ghettos-barrios-and-the-american-city/>
- Bourguignon, F., & Chakravarty, S. R. (2003). The measurement of multidimensional poverty. *The Journal of Economic Inequality*, 1(1), 25-49. <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1023913831342>
- Brady, D., Fullerton, A. S., & Cross-, J. M. (2009). Poverty and the differential impact of inequality on poverty among affluent democracies. *American Sociological Review*, 74(5), 635-656. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20976971/>
- Briggs, X. d. S. (2005). The geography of opportunity: Race and housing choice in metropolitan America. *Brookings Institution Press*. <https://www.amazon.com/Geography-Opportunity-Housing-Metropolitan-America/dp/0815708734>
- Bronner, S. E. (2017). Critical theory: A very short introduction. *Oxford University Press*. <https://www.amazon.com/Critical-Theory-Very-Short-Introduction/dp/0199730075>
- Butler, S. M., & Rother, J. (2023). Tackling the legacy of persistent urban inequality and concentrated poverty. *Brookings Institution*. Retrieved from <https://www.brookings.edu>
- Chakravorty, S., & Galdo, V. (2019). Urbanization and poverty reduction: The role of rural diversification and secondary towns. *World Bank Publications*. <http://documents.worldbank.org/>
- SID. <https://sid.ir/paper/381627/fa.۳۲۲-۲۸۶>
- زبردست، اسفندیار؛ رضانی، راضیه (۱۳۹۵)، سنجش فقر شهری و ارتباط آن با دسترسی به خدمات شهری در شهر قزوین، *مجله هنرهای زیبا*، ۲۱ (۲)، ۴۵-۵۴. <http://doi.org/45-54.10.22059/jzfaup.2016.60160>
- سرگزی، زهرا؛ محمدی، علیرضا؛ خمر، غلامعلی و ایمانی، بهرام (۱۴۰۰)، شناسایی و تحلیل فضایی پهنه‌های فقر شهری. *مطالعه موردی: شهر زاهدان، مجله آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۱ (۴۰)، ۷۰-۵۵. <http://doi.org/10.30488/gps.2020.182972.3035>
- سلطانی، سحر؛ فیضی، مهدی و رزمی، سید محمد جواد (۱۴۰۰)، بررسی ورود دام فقر تغذیه محور در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر مشهد: مطالعه موردی محله شهید قربانی، *برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۱۲ (۴۷)، ۱-۲۵. <http://doi.org/10.22054/qjsd.2021.54825.2034>
- سلیمانی مقدم، هادی؛ زندی، رهنما؛ اکبری، ابراهیم (۱۴۰۰)، پهنه بندی و تحلیل فضایی فقر شهری با استفاده از تحلیل های مکانی (مورد مطالعه: شهر مشهد)، *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۲۱ (۶۰)، ۲۳۹-۲۵۸. URL: <http://jgs.khu.ac.ir/article-1-۳۳۹۱-fa.html>
- غفاری گیلاده، عطا؛ ده زاده سیلابی، پروین؛ نظم فر، حسین؛ محمدی، علیرضا (۱۳۹۸)، شناسایی و تحلیل فضایی گستره های فقر شهری با استفاده از آمار فضایی در محیط GIS مطالعه موردی: شهر اردبیل، *نشریه جغرافیا و برنامه ریزی منطقه ای*، ۹ (۳۶)، ۲۴۷-۲۶۲. https://www.jgeoqeshm.ir/article_99040.html
- فکوهی، ناصر (۱۳۸۰)، بانک‌هایی برای فقرا (خرده اعتبارها و مدیریت فقر در کشورهای در حال توسعه)، بورس شهر، ۲۶ (۱). <http://noo.rs/BKY2g>
- قربانی، رسول؛ خوارزمی، امیدعلی؛ ترکمن نیا، نعیمه (۱۳۹۸)، تحلیل تأثیر عوامل اقتصادی-اجتماعی بر شکل گیری و گسترش سکونتگاه های غیررسمی کلان شهر مشهد، *نشریه پژوهش های جغرافیایی انسانی*، ۵۱ (۲)، ۳۸۵-۳۷۳. Doi: 10.22059/jhgr.2017.230452.1007433
- گودرزی، مجید؛ مرادی، هوشنگ (۱۴۰۱)، بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر پدیده ی فقر شهری در کلان شهر اهواز، *جغرافیای اجتماعی شهری*، ۲ (۲)، ۶۴-۴۷. <http://doi.org/10.22103/JUSG.2022.2074>
- لطفی، صدیقه؛ حسنعلی زاده، میلاد (۱۳۹۹)، تحلیل فضایی فقر شهری در فضاهای شهری (مطالعه موردی: شهر نورآباد) *مجله پژوهش های دانش زمین*، ۱۱ (۱)، ۱۵۲-۱۶۸. Doi: 10.52547/estj.11.1.152
- لطفی خاچکی، طاهره؛ اکبری، حسین؛ کرمانی، مهدی (۱۴۰۳)، شکستن چرخه فقر: راهبردهایی برای ساکنان کم درآمد مناطق شهری (مطالعه مورد شهر مشهد)، *مطالعات اقتصاد سیاسی بین الملل*، ۷ (۱)، ۲۳۲-۲۵۲. Doi: 10.22126/ipes.2024.9366.1585
- مجدی، علی اکبر؛ انوریالی سیدعلی رضا (۱۴۰۲)، تحلیل رابطه طرد اتماعی با ظرفیت های کارآفرینی اجتماعی در ترک اعتیاد زنان و دختران معناد، *علوم اجتماعی*. Doi: 10.22067/social.2023.73597.1102
- موحد، علی؛ ولی نوری، سامان؛ حاتمی نژاد، حسین؛ زنگانه، احمد؛ کمانرودی کجوری، موسی (۱۳۹۵)، تحلیل فضایی فقر شهری در کلان شهر تهران، *فصلنامه علمی اقتصاد و مدیریت شهری*، ۱۵ (۴)، ۱۹-۳۶. https://urs.ui.ac.ir/article_20007.html
- نظم فر، حسین؛ عشقی چهاربرج، علی؛ علوی، سعیده (۱۳۹۸)، پایش توزیع فضایی فقر در استان های کشور، *نشریه مجلس و راهبرد*، ۲۶ (۱۰۰)، ۱۴۹-۱۷۵. https://nashr.majles.ir/article_343.html

curated/en/721011468303530295/Urbanization-and-poverty-reduction-the-role-of-rural-diversification-and-secondary-towns

Chilton, P., & Schäffner, C. (2002). Politics as text and talk: Analytic approaches to political discourse. *John Benjamins Publishing Company*. <https://benjamins.com/catalog/dapsac.4?srsId=AfmBOorAsRLEd8Q7aUG330C78i-i7Yscd8xOPUFQ2jbenz0MwejPBgna>

Desmond, M. (2016). Evicted: Poverty and profit in the American city. *Crown Publishers*. <https://psycnet.apa.org/record/2016-12857-000>

Duflo, E., & Banerjee, A. (2019). Good economics for hard times. Public Affairs. <https://gdsnet.org/BanerjeeandDufloGoodEconomicsforHardtimes2019.pdf>

Edwards, D., & Potter, J. (1992). Discursive psychology. Sage Publications. <https://psycnet.apa.org/record/1992-98054-000>

Fairclough, N. (1995). Critical discourse analysis: The critical study of language. Longman. <https://www.felsemiotica.com/descargas/Fairclough-Norman-Critical-Discourse-Analysis.-The-Critical-Study-of-Language.pdf>

Fairclough, N. (2001). Language and power. Longman. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315838250/language-power-norman-fairclough>

Fairclough, N. (2003). Analyzing discourse: Textual analysis for social research. Routledge. https://books.google.com/books/about/Analysing_Discourse.html?id=V4SOkoy2vEIC

Fairclough, N. (2010). Critical discourse analysis: The critical study of language. Routledge. <https://www.routledge.com/Critical-Discourse-Analysis-The-Critical-Study-of-Language/Fairclough/p/book/9781405858229?srsId=AfmBOoqVw2ixUPmhenpYN6uIzGq482Zg5zqKDaCJipf1MZjkKXWDaSab>

Fasel, D., Filomena, I., & Santos, B. (2023). Urban poverty and nutrition challenges associated with accessibility to a healthy diet: A global systematic literature review. *International Journal for Equity in Health*, 22(1), 1-23. <https://doi.org/10.1186/s12939-023-01712-3>

Florida, R. (2017). The new urban crisis: How our cities are increasing inequality, deepening segregation, and failing the middle class and what we can do about it. Basic Books. <https://www.amazon.com/New-Urban-Crisis-Increasing-Segregation/dp/0465079741>

Foucault, M. (1980). Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977 (C. Gordon, Ed.). Pantheon Books. https://books.google.com/books/about/Power_Knowledge.html?id=Aqf309sk_EsC

Gee, J. P. (2005). An introduction to discourse analysis: Theory and method. Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315819679/introduction-discourse-analysis-james-paul-gee>

Glaeser, E. (2011). Triumph of the city: How our greatest invention makes us richer, smarter, greener, healthier, and happier. Penguin Press. <https://www.amazon.com/Triumph-City-Greatest-Invention-Healthier/dp/0143120549>

Jäger, S. (2001). Discourse and knowledge: A sociocognitive approach. Sage Publications.

https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/cog-2015-0016/pdf?srsId=AfmBOore1aicQvi5_P7uk3oYKou34vUdnICfdsZKiKXF2PrLPsfzG0rk

Jargowsky, P. A. (2015). The architecture of segregation: Civil unrest, the concentration of poverty, and public policy. The Century Foundation. Retrieved from <https://tcf.org/content/report/the-architecture-of-segregation/>

Jørgensen, M., & Phillips, L. (2002). Discourse analysis as theory and method. Sage Publications. <https://methods.sagepub.com/book/mono/discourse-analysis-as-theory-and-method/toc>

Krugman, P. (2004). The great unraveling: Losing our way in the new century. W.W. Norton & Company. https://books.google.com/books/about/The_Great_Unraveling.html?id=2qJpnOrveIC

Lewis, T. E. (2011). A critical theory of education: Habermas and our children's future. Palgrave Macmillan. <https://www.amazon.com/Critical-Theory-Education-Contemporary-Educational/dp/0807730181>

Lichter, D. T., Parisi, D., & Taquino, M. C. (2021). Understanding trends and drivers of urban poverty in American cities. *Urban Affairs Review*, 57(5), 1234-1256. <https://doi.org/10.1177/10780874211014521>

Linell, P. (2009). Rethinking language, mind, and world dialogically: Interactional and contextual theories of human sense making. Information Age Publishing. https://books.google.com/books/about/Rethinking_Language_Mind_and_World_Dialo.html?id=53i2OCQTVPkC

Paltridge, B., & Mayr, P. (2015). Discourse analysis: An introduction. Bloomsbury Academic. <https://www.bloomsbury.com/uk/discourse-analysis-9781350093638/>

Paul, R., & Elder, L. (2002). Critical thinking: Tools for taking charge of your professional and personal life. Financial Times Prentice Hall. <https://ptgmedia.pearsoncmg.com/images/9780133115284/samplepages/0133115283.pdf>

Phillips, N., & Hardy, C. (2002). Discourse analysis: Investigating processes of social construction. Sage Publications. https://books.google.com/books/about/Discourse_Analysis.html?id=SVJiAAAAMAAJ

Richardson, J. E. (2007). Analyzing newspapers: An approach from critical discourse analysis. Palgrave Macmillan. <https://www.amazon.com/Analysing-Newspapers-Approach-Critical-Discourse/dp/1403935653>

Renkema, J. (2004). Introduction to discourse studies. John Benjamins Publishing Company. https://benjamins.com/catalog/z.124?srsId=AfmBOoaxTLz_AMTYywMq-j6gtigHBVIsoldk5iaZzGdj3wh30M2M0cn

Sachs, J. (2005). The end of poverty: Economic possibilities for our time. Penguin Press. https://www.economia.unam.mx/cedrus/pdf/jeffrey_sachs_the_end_of_poverty_economic_possibilities_for_our_time_2006.pdf

- Schechter, D. (2002). *Critical theory: The key concepts*. Routledge. https://www.routledge.com/Critical-Theory-The-Key-Concepts/Felluga/p/book/9780415695657?srsId=AfmBOoo7CgjnYFXL9lzGK_FVGq1NnTHWiLtZ0ZlgFalao2MQxNzCcIQN
- Sen, A. (1981). *Poverty and famines: An essay on entitlement and deprivation*. Oxford: Clarendon Press. <https://academic.oup.com/book/32827>
- Sharkey, P. (2018). The long-term effects of neighborhood poverty: A review of recent research. *Annual Review of Sociology*, 44(1), 301-324. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073117-041120>
- Strauss, S., & Feiz, P. (2014). *Discourse analysis: Putting our worlds into words*. Routledge. <https://www.routledge.com/Discourse-Analysis-Putting-Our-Worlds-into-Words/Strauss-Feiz/p/book/9780415522199?srsId=AfmBOooMOe0P1jk87gb2NoydjQxM8sMzHXsnxzoGvZe9slN-gZ3LfWgH>
- Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., & Vetter, E. (2000). *Methods of text and discourse analysis: In search of meaning*. Sage Publications. https://books.google.com/books/about/Methods_of_Text_and_Discourse_Analysis.html?id=DK4mFLeMorQC
- Tyson, L. (2006). *Critical theory today: A user-friendly guide*. Routledge.
- United Nations. (2018). *The Sustainable Development Goals report 2018*. United Nations Publications. Retrieved from <https://unstats.un.org/sdgs/report/2018>
- Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A multidisciplinary approach*. Sage Publications. <https://books.google.com/books/about/Ideology.html?id=96kFcT-lZ7oC>
- Van Dijk, T. A. (2009). *Society and discourse: How social contexts influence text and talk*. Cambridge University Press. <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/06/Teun-A.-van-Dijk-2009-Society-And-Discourse.-How-Social-Contexts-Influence-Text-And-Talk.pdf>
- Van Dijk, T. A. (2011). *Discourse studies: A multidisciplinary introduction*. Sage Publications. <https://sk.sagepub.com/book/edvol/discourse-studies-2e/toc>
- Van Leeuwen, T. (2008). *Discourse and practice: New tools for critical discourse analysis*. Oxford University Press. https://www.academia.edu/36639478/Van_Leeuwen_Theo_Discourse_and_Practice_New_Tools_for_Critical_Discourse_Analysis
- Walton, D. (2008). *Critical thinking: An introduction*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/critical-thinking/DB1523E66F8D0DBCC2F9602BB1EAE254>
- Wetherell, M., Taylor, S., & Yates, S. J. (Eds.). (2001). *Discourse theory and practice: A reader*. Sage Publications. https://books.google.com/books/about/Discourse_Theory_and_Practice.html?id=uDFvN1M3_sMC
- Wink, J. (2009). *Critical pedagogy: Notes from the real world*. Pearson. <https://www.amazon.com/Critical-Pedagogy-Notes-Real-World/dp/0137028733>
- World Bank. (1990). *World development report 1990: Poverty*. Washington, DC: World Bank. <https://worldpoverty.io/>